

10

by Pringer
(Mihály)

German edn.

at 1332. \$ 23

cat. under \$
=

C. 11. 18

A

magyar nyelvnek

fényre bocsátott ágozati;

németül írt

munkáját magyarázván

*II^b
209*

P.

Bétsben, Strausz Özvegye betőivel.

1833.

1608/4797.

Elöl járó beszéd.

Meg lehet, hogy már ezen munkám bévezetésén meg döbben némelly Olvasóm, haba hurgyás eszmélkedések bontogatását gyanítván benne — vagy félre tsapó nemzeti büzkeség, vagy más ennél alacsonyabb indító oknak következéséül.

Am! de mit fognak róla mondani a dologhoz értők, ha, végét várván beszédimnek, azután forgatják öszve azoknak tárgyát? — kérdés!

Akkor halljuk azon érdemes férfiak vallástételét, kiket fogott biráknak ismér a tudós világ, ha van - e más nyelv egész Európában, mellyet az itt elé adandóhoz hasonló, eddig még isméretlen analysisra lehetne szorítani? — Akkor vallja meg igazán, valaki tudósnak tartja magát a napkeleti nyelvekben, nem különböz - e a magyar nyelv, saját tulajdonságai mellett, minden Ásiaiaktól szint annyit, mint a tiszta buza más akármelly vetések közepette, sőt ezeknek kevertiben is?

Sokan azt rebesgetik, hogy a Finnusok és némelly Lappók nyelve meg egyez a

*

magyarral, következőleg pedig ugyan ezen fázott népek vidékeire szállítgatják a Magyarok jámbor Eleinek anyaföldét. Mások ellenkező ítélettel vannak. — Ezt a kétséget is könnyen el háríthatják az ott lakó Tudósok, ha kedvök telik, hogy az itt elé adandó magyar nyelv ágozatit ízenként öszve hasonlítsák az ottani többféle beszéd-nemek tulajdonságaival.

Ezek valának indító okaim, hogy nem hőnyi, hanem idegen — de a tudós világban tündöklő, sőt nálunk is magasztalt, köntösben — hogy mondom németül kezdém közre botsátani, a magyar nyelv ágozatiról gyűjtött észre vételeimet.

Sokat világosítottak már e tárgyban némellyek: maradjon tiszteletben a Jámborok neve! — De vakton irva is van fölöle nem kevés, mellynek ismét a földszínet lépő nyelvek zavarása szolgál mentségül. — Erre nézve itt sem várhatni tökéletes kalaúzt, egyedül tsak azon lévén iparkodásom, hogy a nyelvek polvájában is észre vehessük, mi légyen közte valódi magyarság.

Talán lészen belőle valami kis haszon Nemzetünk régi történeteire nézve is.

B é v e z e t é s.

A valódi magyar nyelv leg kissebbet sem hasonlít más akármely európai beszéd nemével. Ha azt vallom, hogy világ szerte a leg régibb nyelvekkel egy idős, ok adólag ellent nem mondhat senki; saját tulajdonsága pedig magánként is tagadhatatlan.

Innét ki tesszik, hogy több Ezredek előtt magán kezdődött, az olta pedig tős gyökeres ágozatiban semmit sem változott: különböztetvén magát már ebben is minden más európai beszéd nemeire nézve, mellyek átaljában többféle megavúlt nyelvekből szövődtek öszve, de nem is előstül, hanem több száz esztendei tsínosítás által vették fel mostani kellemetességöket, mellyhez nagy nehezen szokván a köznép, számtalan különböző és az Idegeneket háborító dialectust hallani az európai nyelvek közönségében. Mind ezek között egyedül tsak a Magyarok vannak, természetiként szeplőtelen nyelvöknek porontja héjával.

Különös tulajdonsága nemzeti nyelvünknek az, hogy saját határi között bolygatást nem szen-

ved. Onnét jó, hogy — kevés apródékony kü-
lömböztetést ki vévén, egyéb aránt — a töké-
letlen paraszt is ugy ejti beszédének mindegyik
szótagját, ha tsak ugyan valódi Magyar, a mint
előstül rendeltetett. De hogy az igazi Magyarok
közé nem tartozó egyéb Hazánkfiak is p. o. Né-
metek, Tótok, Palótzok, Czigányok 's a f. tisz-
tán beszéljenek magyarul, azt ugyan tőlök, ha
gyermek korokban meg nem tanulták, nem vár-
hatja senki.

Már tsak ezekből is észre vehető, hogy a ma-
gyar nyelvet bölts elme hozta e világra. Azokra
nézve pedig, a kik erről bővebb világosítást ki-
válnak, szükséges, hogy kontzrúl kontzra szegdel-
tessen fel nemzeti nyelvünk, ekként pedig fény-
re botsátassanak minden különös részei. Ugyan
e végett bátorodom én is elé mutatni keskeny
elmémnek e munkámban foglalt veteményeit.

Örökös kárvallat, hogy köröszmény hitre té-
rítetvén a magyar Nép tizedik Századnak vége fe-
lé, félre tsapó áhétatosságbul, ki irtatott nála
mind az, a mi őtet azontúl, elébbi hitére 's ez-
zel öszve szőtt ösül maratt pogány szokásaira em-
lékeztetné. Ugy történt, hogy emléket sem ta-
lálni, mellyből észre vehetnének, minő irások volt
légyen a régi Magyaroknak, és mi féle számje-
gyek voltanak légyen nálok hajdan szokásban? —
Pedig tsak ugyan ki sül a következő elmélke-
dések rendiben, hogy se irásban, se számadás-

bán tudatlanok nem voltak, minek előtte meg kereszteltetének.

Római Catholica vallást követő egyházi személyek voltak leg inkább a Magyarok körösztény oktatói; ők hozták be nálunk azt a deák *abc*-t, melly szokásban van mind ekkoráig. Ezek az uj magyar orthographiát tanító mesterek többnyire Németek voltak; de Olaszok és Frantziák is találattak közöttök. Mindegyike pedig azon formán foglalván a magyar szavakat deákos írásba, a mint ez anya nyelvére nézve akkoriban gyakoroltatott, nem tudálhatni, hogy már ezen elejével sokat különbözött a magyar deákos írás, és annak utánna sok idővel is nagy nehezen vergődhetett azon tisztességesebb formájához, mellyben most, úgy mondván, közönséges nálunk. De már el sem lehet tőle válni, minek utánna a régi magyar írásnak egyetlen egy betőjét sem ismerjük többé. Tsak úgy kell tehát a dolgot kezelni, ámbátor valóban képtelen, mintha már Scythiában is, tehát minek előtte mostani hazájokban költözének a Magyarok, keletben volt volna nálok a mostani deákos írás.

Sokkal másként vagyon a, még folyvást virágzó és tulajdon ágozatiban soha sem változott magyar nyelvvel 's ennek mindenköri egyarántos szerkeztetésével. Minél inkább vizsgáljuk és fontolgatjuk ennek valóságát, annyival több gyönyörűséget lelünk mesterséges szövevényében.

Vegyük fel, mintha réges régenten össze állottak volna némelly, a nyelvek tudományában ugyan csak gyakorlott bölts férfiak, a végett, hogy ujjdonat ujj nyelvet találjanak fel, ebből pedig ki tiltsák mind azt, a mi más nyelvekben vagy a beszéd értelmét, vagy ennek rövidségét gátolja, tekintvén arra is, hogy mindenfelől díszes és kellemetes légyen a fel találandó ujj nyelv. Vegyük fel, hogy a magyar nyelv így jöhetett hajdan e világra. — Ezt így fel vévén, ha meg felelt-e azon fő tekintetü társaság föl vett szándékának, vagy nem, és mennyiben? arról a következő elmélkedések rendiben tehetünk leg jobb ítéletet.

E l s ő R é s z.

Könnyű értelem és rövidség mellett, kellemes hangot kíván az ékes nyelv. Annál kellemesebb pedig beszédünkben minden szó, minden szótag, sőt mindegyik bető is, minél többet közelít a musicának reguláihoz.

Kezdjük az utolsóknál.

A b e t ő k r ő l.

§. 1.

Tsak két féle betőt ismér a magyar nyelv: magánhangzót (vocalis) és mással hangzót (consonans).

Kettős hangú bető (diphtongus) nints a magyarságban, és már azont hátra vannak a többi európai nyelvek: mert ezek minnyájan bővelkednek az illetén tserép hangú betőkkel, melyeknek ki mondásán undorodik a hozzá nem szokott Idegen azért, mivelhogy két különböző hangot szükség öszve vegyíteni egy ízben. A kettős hangú betők nehéz ki mondása okozta leg inkább azt a sokféle tzudarságot, melly főképen a német

nyelvben uralkodik a köz nép sokféle dialectusaira nézve. A magyarban nem találhatik ilyen hiba.

A magán hangzókrul.

§. 2.

Az egész éneklés tulajdonképen tsak hét tiszta hang közé van szorítva. Nem több sem kevesebb szótévője van a magyar nyelvnek is, ezen hét magánhangzó betőkben: a, e, i, o, u, ö és ü.

Hogy ezeknek két utolsója (ö és ü) sem ket-tős hangú, azt könnyű onnét el itélni, hogy ezek-nél is tsak egyszerű hang hallatik a magyar szóej-tésben.

§. 3.

Musicában rövid és hosszúra osztják a han-got, olly mértékkel, hogy két rövid tsak egy hosszút ér.

Szinte azont van a magyar magánhangzók ál-lapotja is.

§. 4.

A hét rövid magán hangzókat úgy irjuk, a mint 2. §. vagynak meg jegyezve. Olly formán a beszéd tactusában fertály nótákat jelentenek.

Ezeket hosszítani különben nem lehet, ha-nem egyedül tsak ollyatén mértékkel, hogy két fertályból fél notára emeltessen a szóhang. Ollyan-kor pedig így irjuk a meg hosszított magán hangzókat, mostani Ortographiánk szerént: á, é,

i, ó, ú, ő és ű. Utolsó kettejét pedig talán éke-
sebben imígy: ő és ű.

§. 5.

Ezt a vers szabásu szó mértéket, más idegen
nyelvekben is nehezen teszi a született Magyar
félre. De még sokkal nehezebben esik néki, hogy
meg szokná az más Nemzeteknél gyakorlott szó-
tagok tsonkítását, vagy szinte azoknak el nyelé-
sét. Könnyű ötet ezen meg ismérni, kivált a né-
met beszédben, ha tsak ifjantan jól meg nem ta-
nulta ezt is.

Ha ki azont mosolyogni kezd — a mi termé-
szetes indulatból meg esik néha — könnyen ma-
gához tér, mihelyest el gondolja, hogy igen is
bötsös ok, ugymint a magyar nyelvben lengede-
ző hang mérték hozza magával ezt a másoknál,
de főképen a Németeknél szoktalan beszéd vág-
tatását.

§. 6.

Lássuk most, miként ejti a Magyar, nyelvé-
nek elé adott hét elementomját? — Kezdjük a
röviden hangzókkal.

Ezek közül tsak a leg első rövid *a* okoz bajt
az Idegeneknek..... *).

*) Az itt és alantabb még többször is elé forduló tsa-
pinatok olytán féle ki hagyást jelentenek, a mi-
ben tudós magánként minden Magyar, és így tsak
Idegenekhez illik az oktatás.

Már ez az *abc*-nek előkelője fölötte igen külömbözteti a magyar nyelvet egyebektől, mellyek motsok nélkül mindenütt tátabban ejtik a rövid *a*-t 's oly módon, hogy ez akként nagyot motskositana a magyarban.

Függőben hagyván a kérdést: a két rövid *a* között mellyik légyen kellemetesebb hangú, a magyar-*e*, vagy a többi európai nyelvekben gyakorlott? — úgy tetszik, hogy könnyebbségére nézve tsak ugyan a magyart illeti az elsőség. Könnyen észre vehető az ajak mozgásából, hogy a Magyar tsak fél annyira tátja ki száját, midőn a rövid *a*-t anya nyelve kényén ejti, mint a többi Nemzetek, a kik tágabban adják azt elő. — Mások előtt szaporábban esik tehát a magyar beszéd már innét is.

Nehezebb ki mondásu már tsak azon tekenetből sem lehet a magyar rövid *a* mint egyebek, mivelhogy Béts körül igen is gyakorlatos a köz népnél német beszédben.

S. 7.

A még hátra lévő hat rövid magán hangzót szint úgy ejti a Magyar, mint a többi Európaiak, és ezek között a Németek is.

Találni ugyan — serényebben vizsgálván az *abc*-t — a magyar *e*-nél is egy kis különbséget, p. o. ezt a szót ejtvén *ěmběr*, szint úgy változólag, mintha németül azt mondják *đēr Měnsch*;

de azt csak gyakorolva tanuljuk együtt is másutt is, nem lévén különböztető bélyege ortographiánkban.

§. 8.

A hét hosszú magán hangzók között, egyedül csak a magyar *e* különbözik a többi Európai Nemzetek hasonló zengőiktől. Ennek pedig nagy hasonlatossága van a Francziák ezen szavainak utolsó betőjével *bonté* és *amitié*; csak hogy a Magyar élesebben ejti azt el annyira, hogy közelít az hosszú *i*-hez, mellyel sógoros és hasonló ejtegetést követő — de csak ugyan vigyázat kívántatik a beszédben, hogy *i*-t ne mondjunk *e* helyett.

§. 9.

A musicális hangok második különböztetése is meg van a magyar magánhangzóknál.

Ezek is, szint úgy mint amazok, vagy *keményen* (dur) omlanak, vagy *lágyan* (moll), és majd el válik ezentúl, hogy mindenütt a gyökér szóban fekvő kemény vagy lág hanghoz tartják magokat ennek minden nemű tsírázásai is.

§. 10.

Egyik hason fele a magyar magánhangzónak kemény, a másika pedig lág — mind a két nemökre (hosszabb és rövidebbre) nézve.

Három keményen hangzik, ugymint *a*, *o* és *u*; más három lágyan: *e*, *ö* és *ü*. — A hátra lévő

i feliben lágy, és szinte annyit kemény — de nevezetesen a *hang együletben* (accord) többnyire lágy a Névszóknál (nomina substantiva), az Igéknél (verba) pedig kemény.

Mi légyen az említett *hang egyület* állapota? azt bővebben fogjuk hallani ezentúl.

A mással hangzókrul.

§. 11.

Európai magyar orthographiánk következő deákos betőkhöz tartja magát: *b, c, d, f, g, h, j, k, l, m, n, p, q, r, s, t, u, v, x* és *z*.

§. 12.

Az *y* nálunk voltaképen se magán- se mással zengő, hanem csak segéd bető, szükséges lévén némelly közelebb nevezendő szótagok helyes ki mondása végett.

§. 13.

Q és *x* tsupán csak idegen szavak meg hagyományban fordulnak meg nálunk.

Szinte úgy van a *c*-vel; csak hogy ezt a betőt is meg tartják némellyek, holmi szótagok segéd jeléül. Alantabb még elé fordul a szó erről is.

§. 14.

A Németek *v* betőjét nem isméri a Magyar 's a helyett *f*-t ír mindenütt.

V és *W* semmit sem különböznek egy más-sal. Az utóbbikat csak tulajdon Neveknél (nomi-na propria) szokás meg tartani.

§. 15, 16, 17 és 18.

Elő adatik az Idegeneknek a magyar mással hang-zó betők valódi ki mondása és orthographiája. — Ez pe-dig, Magyarokra nézve szükségtelen lévén, itt ki hagyatik.

Második Rész.

A szótagokról.

§. 19.

Nints a magyar nyelvben olyan szótag — tehát olyan szó sints, mellyben magánhangzó nem található, mint p. o. a Tótok következő szavaikban: krszt, prszt, szmrt, hrszt, krk, wlk, mlts, trszt, szkrz, wrch 's a t.

Az ilyen félék nehezen omlanak, hozzájuk nem szokott szájbul. Ha tehát a Magyar tsak ugyan kéntelen némelly olyan idegen szót elé hozni, azzal segíti magát, hogy valami alkalmas magánzengőt toldván hozzá meg kettőzteti a szótagot, így ejtven a például vett *tót* szót: kereszt, pereszt, szemert 's a t.

Ugyan ez a szerzelek gyakoroltatik a magyarságban is, valahol a héján nehezékes volna a beszéd, nyelvünk alkotásának szoros nyomán. — Erről is még többször leszen emlékezet ennek utánna.

§. 20.

Még tsak e következő két mássalhangzót sem engedi nyelvünk egy szótagúl öszve forrasztani, ugymint bl, br, dr, tr, fl, fr, gl, kl, gn, kn, gr, kr és pf.

Annak okáért a német *Grau* és *blau* helyett *farau*-t és *balau*-t pördítt a Magyar, nyelvének kénye szerént. Sőt a német *dh* is szint olyan bajosan esik néki, mint a Francziáknak és Olaszoknak, 's ezekkel együtt, így szól: *lakhen*, *makhen*, *szakhen*, *lachen*, *machen* és *Sachen* helyett.

§. 21.

Említém már (§. 12) hogy az *y* nálunk voltaképen se magán- se mássalhangzó, hanem csak segéd bető.

Lássuk már, miként légyen gyakoroltatása..... *).

§. 22.

A segéd *y*-nak haszon vétele e következendőkben imígy van: *any*, *eny*... meg meg *nya*, *nye*...

§. 23.

Ezekon kívül segéd bető az *y* az efféle szótagokban is: *agy*, *egy*... nem külömben *aty*, *ety*... és visszálva *gya*, *gye*... meg meg *tyá*, *tyé*...

*) Itt elő adatik az *ly* és *lly* valódi jelentése, mostani orthographiánk szerént; e mellett pedig az is, hogy *selyem* selemnek mondatik Dunán túl, a Tisza mellyékin pedig sejemnek, de hogy az effélékkel semmit sem szenved nyelvünk értelmére nézve.

Ezeknek tökéletes ki mondását csak valódi Magyaroktól lehet meg tanulni, kik is nem csak könnyűnek, hanem kellemetesnek is tartják az efféle bötyögetést; holott az Idegeneknek, kivévén a Tótokat, nehezen esik p. o. ezt a három szót magyarosan ki mondani „egy nagy hegy.“

§. 24.

A magyar betők és szótagok eddig elé adott különsegeit ki vévén, egyébként a deák nyelv módját követjük a magyar orthographiában mindenütt.

Nyúljunk már a magyar beszédnek fényre hozásához, grammaticalis Részeinek sorát ugyan követvén, de mindenütt csak az ágozatokat ábrázolván, ezen munkának homlokára terjesztett tárgya mellett.

Harmadik Rész.

A Névszókrul.

§. 25.

Mindegyik nyelv alkotásánál, arra volt főképen szükség figyelmezni, hogy különös *név* adasson mind azoknak, a mik az ember szemében ötlenek, körülötte forganak, vagy éppen az ő el mellőzhetetlen szükségeit illetik.

Ekként, az emberi beszéd többi Részei között, a *Névszókat* illeti az első pótz. Minél értelmesebbek ezek, minél rövidebbek és kellemetesebbek, annál fölöntebb jár a nyelvnek tökéletessége.

Lássuk! hányadán legyen ezekben a magyar nyelv?

§. 26.

A leg közelebb említett szemre kelőknek magyar nevezetje nagy részént csak egy szó tagbul áll, mellynek ki mondása, a mindenütt benne foglalt magánhangzó segédével, igen is könnyedékeny.

Bizonysága ennek minden magyar Szótár. Például csak im ezeket hozom fel: ég, föld, nap, hold, tűz, víz, szem, fül, láb, kéz, haj.

*

§. 27.

Ha egynél több tagból áll a törzsök szó, már ez nintsen a 10^{dik} §^{ban} hírré adott magán hangzóknak együlete (accord) héján.

Vegyük bár elé a magyar Névszavak egész lajstromát, fogadom hogy nehezen találunk közök olyan gyökeres magyar szót, mellyben keményhangzó lágyal öszve kelne (§. 9), mint p. o. e deák szókbán: *pater*, *mater* 's a f. *).

Nints egész Európában más ollyatén nyelv, melly a miénkének ezen különös tulajdonságával ditsekedhetne.

De! magánként szemre kél, hogy két különös gyökérből öszve forralt Névszavakra ezt magyarázni nem lehet p. o. *kőfal*, *szerszám* 's a f. E mellett pedig azt se felejtsük el, hogy az *i* betű feliben lágy és szint annyiban kemény hangú (§. 10) — nem külömben, hogy az *e* közelít az *i*-hez, sőt ezzel sógoros, hasonló ejtegetést követvén (§. 8).

§. 28.

Ha némelly gyökérszó meg szaporodik más szótaggal, azont pedig ujj szó sül ki belőle; olyan esetekben a toldalék mindenkor a gyökérszó hangját követi p. o. *kertész*, *juhász* **).

*) Szint azt mondhatni akár melly más valódi magyar szórul is.

**) A kinek *esze* van *kerthez*, meg meg a *juhokhoz*.

E szerint helyes volna igen is a Németek szava *Bandſchaft*; de helytelen volna *Herrſchaft*, mert ezt *Herrſchaft*nek kellene mondani.

§. 29.

Az eddig érintett hang együletek okozzák, hogy a durvábban eső idegen szavakat kényesítve szokta a Magyar elé adni.

Gyengébben szívárogo magyar szájból, ha azt mondja *Király*, mintha *Krált* kellene neki mondani, ezen szónak eredeti tótsága szerint. Ezen szót *Caesar* pedig úgy ejti az Olasz, mint *Csészar*: ettől tanulta hihetőképén a Magyar; de, anya nyelvének nyomán, nem lévén szája izére az lágy *é*-nek a kemény *a*-val való öszve kapcsoltatása, *Császárt* tett belőle. Szinte azont mondatik *Hertzeg*, a német *Hertzog* gyanánt.

§. 30.

Más európai nyelvekben, az angolt ki vévén, nagy bajt okoz azoknak meg tanulásában a Névszóknak nembéli külömsége. Magasztalást érdemel tehát a magyar nyelv ismét azon tekinetből is, hogy Névszavaiban semmi nembéli külömséget nem ismer — *kertésznet* és *juhásznét* 's a f. szint úgy különböztetvén a *kertésztől* és *juhásztól*, valamint deák és német nyelven is különböztetik ezeket, a három articulatusok fölött.

§. 31.

Több féle articulus helyett, a *két* rövid magán hangzó *a* és *e* segédével, szint olly tökéletesen beszél a Magyar, valamint az Angoly a *the*-vel.

Innét is sokkal könnyebb a magyar nyelv megtanulása, mint p. o. a német, mellyben az három articuluson föllyűll, több olyan szónevek találtnak, mellyek két nembéliek p. o. *der Feiter*, vezető, *die Feiter*, *lajtorja*; *der Thor*, *bolond*, *das Thor*, *kapu*.

§. 32.

Közel lévő dolgot rövid *e*-vel jelent a Magyar, 's ezzel szinte annyit mond, mint francziául *ce* — távolabb lévőket rövid *a*-val, a hol a Francziák is *ça* vagy *là*-val élnek.

Mivelhogy pedig a beszédben mind azt, a mi külön nem neveztetik, ollybá lehet venni, mint-ha távol volna, már ezen tekintetből a rövid *a*-t egyetlen egy magyar articulusnak lehet mondani.

§. 33.

Egyedül tsak szebb hangozatnak okáért tétetik *z* a leg közelebb emlétett rövid *e* 's *a* mellé, valahányszor a héján, két magán hangzó kerülne öszve.

Sokkal szebben hangzik *az ember*, *az aszszony*, mintha így mondanók: *a ember*, *a aszszony*.

§. 34.

A mit a Német így ad elő: *dieser Herr*, a Frantzia pedig így: *ce monsieur là* — a Magyar *ez az ur*-ral mondja ki.

A Névszók ejtegetéséről.

§. 35.

Már tsak abból is, hogy a Névszók ejtegetésében se változik a magyar articulus (*a*), hanem épen fel marad mind a két *Szám* (numerus) hat *Esetében* (casus), észre lehet venni a magyar Declinatiók könnyűségét, a Németekére nézve; de még sokkal jobban fog ez a következőkből meg világosodni.

§. 36.

Mindenek előtt szükség arra figyelmezni, hogy a többes Szám (pluralis) minden Esetekben hasonlít az Egyessel (singularis), nem lévén közöttök más különbség, hanem tsak az, hogy egy *k* betővel több van a többes Számban, mint az Egyesben.

Méltán mondhatjuk tehát az *k* betőről, hogy Névszavaink többes Számának tulajdon bélyege.

Minek előtte pedig a Névszavak ejtegetéséhez (declinatio) lépünk, szükség két regulát előre botsátani.

§. 37.

Első regula: Valamelly Névszó rövid *a*-val vagy rövid *e*-vel végződik, p. o. *fa* és *teve*, mi-helyest toldalék jön hozzá a beszéd ejtésben, ha tsak egy betőből állana is ez, azonnal a rövid *a*-t vagy *e*-t meg kell hosszúsítani.

Igy tehát *fa* többes Számnak első Ejtésében *fák*; *teve*, szinte azont, *tevék*.

§. 38.

Második regula: Hogyha a Névszó ejtegetésének szoros rendiben szükséges volna több más-sal hangzót öszve forralni, azont pedig akadályos lenne a beszéd, meg kell az utolsó szótagot, az már említett módon (§. 19) kettőztetni, valami *rokonos* magánhangzót toldván hozzája.

Ehhez tartván, *kar* a többes Számban nem *kark*, hanem *karak* — szint ugy sebek nem *sebk*; rabok *) nem *rabk*; sorok nem *sork*; kutak **) nem *kutk*.

Vegyük most vissza beszédünk fonalát:

*) és **) Nem szükség tehát, hogy a szaporítás a szótagban már ben lévő magánhangzóval essen meg p. o. *rabak*, *kutuk*; elég ha *rokonos*, az az hang-béli rokonságban lévő (§. 10) magán hangzóval történik. Erről pedig a kényes fül ítél leg jobban.

§. 39.

A magyar nyelv olly rövideden, együgyüen és világosan, egyszersmint pedig olly értelmesen és hathatósan ejtegeti a Névszavakat, hogy ez aránt is elsőséget érdemel az európai nyelvek rendiben.

Nemzeti nyelvünk alkotói észre vették azt előstül, hogy minden Névszónak első ejtését ollybá lehet venni, mintha feleletet adna ezen kérdésre: *ki?* vagy *mi?*

Ennek utánna azon okoskodtak, miként lehetne ezt a két egy máshoz közelítő kérdést, holmi rövid toldalékkal úgy forgatni, hogy az által egy részént ujj meg ujj kérdés esne ki, más részént pedig ugyan azon toldalékot a fel vett Névszóhoz ragasztván, ebben is, már az által, tökéletesen meg jelenne a kérdéshez illő felelet.

§. 40.

Igy vette eredetét a magyar Névszók ejtegetése, mellynek hajdan Scythiában hihetőleg más formája volt, mint a mellyet most követünk *); de mi haszna ha az oda vészett, a mint már bevezetőleg érintém.

*) Majd el válik a következőkből, hogy a két kérdéseske *ki?* és *mi?* sokkal több félént változik, mint sem a déakos hat ejtés nyomán.

Kéntelenek vagyunk tehát a deákos ejtegetés szerint, a Névszavak mind a két Számára nézve, hat *ejtést* (casus) el határozni.

§. 41.

Az *első* és az *ötödik* ejtés (Nominativus et Vocativus) egymáshoz szüntelen hasonló: mert ezekben még semmit sem változik a kérdésben lévő dolog nevezetje.

Igytehát csak négy ejtés marad hátra, úgy-mint:

a második (Genitivus), mely egyetlen egy hoszszas *e'* toldalékjával alkotódott.

Ekként *ki?* -ből már ez a különböző kérdés válik: *kie?* — a többes Számban pedig *kike?*

Nem lehet semmi természetűbb, mintha a kérdésre felelő Névszó p. o. *ember* is csak ugyan azon egy betőt von magára imígy: *emberé*; többes Számban pedig *embereké* *). — Hasonlóképen a Névszavak többi ejtésöknél is mindenütt a *ki?* és *kik?* toldalékja marad meg feleletül, a mint ez folyvást elé fog kerülni.

§. 42.

A *harmadik ejtésben* (Dativus) ez a szótag: *nek* ragasztatik a szempontúl szolgáló kérdésekhez. Ugy tehát *kinek?* a többes Számban pedig *kiknek?* válik belőlök.

*) Az 38^{dik} §. utasítása mellett.

Szinte azont esik ki a Névszónak ugyan azon ejtésre illő feleletje is, p. o. embernek, plur. embereknek.

Tsak hogy itt is szemben kell tartani az §§. 10, 27 és 28 adott hangejtést illető utasítást. *Ház* nem veheti fel a *nek* ragasztékot, mivelhogy a kemény *á* öszve nem férhet az lágy *e*-vel: tehát *háznak* mondatik, a többes Számban pedig *házaknak*, 's egy átaljában *nak* szolgál a harmadik ejtésben ragasztékul minden kemény hangzót viselő Névszókban.

§. 43.

A *negyedik ejtésnek* (accusativus) tulajdon saját bélyege a *t* bető. Ezzel tehát a kérdést így változtatjuk: *kit?* plur. *kiket?* *). — Ehhez fogva pedig a Névszók is így esnek, mintegy felelőleg: embert, plur. embereket **); kemény hangon pedig házat ***), plur. házakat ****).

A Németeknél, ha beszédők öszve szövetkeztetése nélkül azt mondjak: *die Menschen*, vagy *die Häuser*, el nem lehet itélni, első vagy negyedik többes Számu ejtésben légyen - e mondva. — A Frantziák és Olaszok nyelvében még számosabbán fordulnak elő az illetén tökéletlenségek.

*) **) ***) és ****) Az utolsó *t*-nek eleibe bocsátott magánhangzók az 38^{dik} §^{ban} érintett hang tsínosítás okáért tévődnek oda.

§. 44.

A *hatodik* és végső deákos ejtés (ablativus) nálunk az imígy változtatott kérdésből származik: *kitől?* plur. *kiktől?*

Ennek is tehát ugyan azon ragasztékkal felel meg a Névszó ekképen: *embertől* *) a kemény hangzóknban pedig *háztól*; plur. *emberektől*, *házaktól*.

§. 45.

Ritkán ejtődik a magyar beszéd, második ejtéshez illő felelettel. — *Domus patris atyának háza* — *filia rustici parasztnak* leánya mondatik magyarul.

De azért tsak ugyan a harmadik ejtést nem lehet egyenlőnek mondani a másodikával: mert valóban az itt elé hozott magyar ejtések nem felelnek *kié*-re; és ha azt kérdi valaki: *kié* legyen ez a ház, vagy ez a leány? nem egy könnyen várhat más feleletet, mint ezt: az atyáé, vagy a paraszté **).

§. 46.

Az itten elé adott Névszók ejtegetésök reguláinál igen kevés számu ki fogások vannak, 's

*) Embertől és embertől szint ugy rokonos, mint háztól és háztul (l. §. 38).

**) E mellett azt is emlétem ujra, hogy itt nem eredeti, hanem *deákos magyar* szóejtegetéssel van dolgunk.

ezen is tsupán csak a beszéd könnyebb pörgetését érdeklik; de nem is terjednek tovább, hogy sem mint egyes Számban a negyedik, a többes Számban pedig mind a hat ejtésre — ugymint:

a) Az 36 és 38^{dik} §§. szoros értelmében így volna az következendő szavak első többes Számu ejtése: *dologok, hatalomok, segedelemek*; de szebben esik, ha a helyett így ejtjük: *dolgok, hatalmok, segedelmek*, ki hagyván az utolsó szótagot illető magánhangzót mindenütt, valahol *og, ok, ol, om, on, or, ök, öl, öm, alom és elem*-be végződik a szó.

b) Szebben esik, ha *követ, lovat, havat* mondunk, *köt, löt, hót* gyanánt — nem külömben

c) *agarat, bogarat, egeret, agárt, bogárt, egiért* helyett.

Leg jobb mester az illeténeken a gyakorlás; ámbátor az Idegenek is, ha kényesebb nyelvűek, könnyen rá találhatnak szint úgy, mint az § 37. érintett rövid *a* és rövid *e*-nek hosszúsítására.

§. 47.

Azon Névszókat is, melyekben az *i* bető keményen ejtődik, az 10^{dik} §. utasítása mellett, alkalmasint szokásbul tanulhatni meg leg inkább, és hogy ahhoz fogva *hidnak* nem *hidnek* — ellenben pedig *hitnek* nem *hitnak* mondatik 's a f.

Negyedik Rész.

A mással érthetőkről (Adjectiva).

§. 48.

Különös tulajdonsága mellett, sok egy tagu szókkal bővelkedik a magyar nyelv, a beszédnek minden Részeiben. Illyenek a mással érthetők között: ó, vén, ujj, jó, rossz, szép, rút, nagy, kis, víg, bús 's a t.

§. 49.

A magyar Névszavak nembéli külömbséget nem ismérvén (§ 30); a héján maradnak a más-salérthetők is. Ez pedig ismét nagyon könnyíti nyelvünket.

§. 50.

A mássalérthetők közönséges regulájának lehet alkalmasint tartani, hogy a magánként érthető Névszónak (Substantivum) elibe tétetnek a beszédben, azont pedig semmit sem változtat bennök az ejtegetés. — Innét ismét szaporábban esik a szóllás, sőt kellemetesebben is, mint a héján.

De! gyakran Név-szó helyet foglalnak el a mással érthetők p. o. *Szemesnek* a játék; *Vak-*

nak alamisna!... olyankor pedig egy átaljában a magán érthető Névszók reguláit követik.

§. 51.

Mihelyest magán érthető Névszó után vetődik a mással érthető, azonnal magára veszi annak tulajdonságát az ejtegetésre nézve p. o. bort *ót* igyál.

§. 52.

Ha praedicatum gyanánt tévődik a mással érthető a magán érthető Névszó után, akkor is hasonló ejtegetést kíván p. o. a nagy vitéz ma is ritka; *plur.* a nagy vitézek ma is ritkák.

§. 53.

Érdemére szolgál nyelvünknek a mással érthetők igen könnyű egybehasonlítása is (Comparatio).

Két *b* járulván a törzsökhöz, *második* (közép) garáditsot formál belőle így: tiszta, tisztább *) — fekete, feketébb **).

§. 54.

A második garáditsra emeltetett mássalérthetőkhez tévén ezt a szótskát *leg*, azont *harmadik* (felső) garáditsra emeltetnek, így: leg tisztább — leg feketébb.

*) és **) A rövid *a* és rövid *e* hosszúra vergődik az 37^{dik} §. utasítása mellett.

§. 55.

A mással érthetők végső betője többnyire mással hangzó szokott lenni. Ha tehát olyankor is még *bb* járulna hozzájuk, igen durván esne a kimondás.

Ennek ~~er~~ háritására ismét az 19 és 38^{dik} §§^{ban} elé adott módon, rokonos magán hangzót toldván hozzá, meg kettőztetjük a szótagot így: nagyobb, zöld**bb** 's a f. nagy**bb** és zöld**bb** helyett.

Ez aránt is a hangzás kénye szolgál leg jobb kalauzúl. Ugyan is némelly mássalérthetőkre nézve tettszésünk szerint mondhatjuk: magasabb vagy magas**bb**; erősebb vagy erős**bb**; savanyúabb vagy savanyú**bb**, szomorúabb vagy szomorú**bb**.

§. 56.

Sőt, ha jól észre vesszük az eddig említett széphangozat ingerlését, következő egybe hasonlítás sem látszik igen félre tsapni a közönséges regulától: szép, szebb (az az szépebb), leg szebb; kitsiny *) kissebb, leg kissebb; hosszú, hosszabb, leg hosszabb; könnyű, könnyebb, leg könnyebb; ifjú, ifjabb, leg ifjabb; bő, bővebb **), leg bővebb.

*) Itt *kis* a valóságos gyökér.

**) Bőebb helyett az 46^{dik} §. út mutatása szerint *ad b*.

§. 57.

Szoros értelemben tehát azt lehetne állítani, hogy nálunk ez az egyetlen egy szótska *sok* tsapint félre a mással érthetők valódi egybe hasonlításátúl. E mellett pedig tsudálatos dolognak mondhatni, hogy alkalmasint minden európai nyelvekben is szinte ugy irregularis ugyan azon szónak nálok külömbfélén hangzó nevezetje, mint nálunk sok, több, leg több.

Ö t ö d i k R é s z.

A Számnevekről.

§. 58.

A sarkalatos Számnevek (numeralia cardinalia) alkalmasint hasonlítanak nyelvünkben a mással érthetőkhez, ezeknek leg közelébb elő adott reguláit követvén.

Eredeti magyarságok ki tettszik onnét, hogy jobbára tsak egy szó tagu törzsökök nevendékjei. Elegendők pedig akár melly számvetésre nézve, minek utánna egynél kezdvén százszor száz ezerig (törvény ezerig) terjednek.

§. 59.

A sarkalatos számneveket ollybá lehet tartani, mintha felelet adódna vélek ezen kérdésre: *hány?*

Könnyen meg tanulják ezeket az Idegenek, ha mindenek előtt az első tízedet veszik letzkéül, melly így vagyon el rendelve: egy, két (vagy kettő*), három, négy, öt, hat, hét, nyóltz, kilentz, tíz.

*) Tsak ott, a hol nem mássalérthető gyanánt vödik ez a szótska, hanem magánként, mondunk *kettőt*.

§. 60.

Az után a *tizedeseket* (decades) szükség meg tanulni, imígy: tíz, húsz, harmintz, negyven, ötven, hatvan, hetven, nyoltzvan, kilentzven.

Szembetűnő, hogy ezek, harmintznál kezdvén, mindenestől már tsak az első tized neven-dékjei, jelesítvén őket a kemény törzsökhöz ragasztott szótag *van* (hatvan, nyoltzvan), a lágy-nál pedig *ven* (negyven, hetven *).

§. 61, 62 és 63.

Elő adatik a még hátra lévő magyar számolásnak rendje mellyet elé hozni, Magyarokra nézve, szükségtelen.

§. 64.

Ezekhez értvén, sokkal könnyebb körösztül esni a magyarban mind azokon, mellyek a Számnevekre nézve, más nyelvekben sok bajt szoktak okozni a tanulónak.

A sarkalatos Számneveket ollybá lehet tartani, (§. 59) mintha felelet adódna vélek ezen kérdésre: *hány?* — Itt tehát nyelvünk fel találóinak ismét tsak azon kellett okoskodniok: miként lehessen ezt a kérdő szótskát, holmi rövid toldalékkal, úgy forgatni, hogy az fönt (§. 39) elé adott Névszó ejtegetések példányát követvén,

*) Négyven és hétven helyett, az 46^{dik} §. c elé adott utasítás szerint.

itt is az által egy részént többféle más meg más kérdés esne ki, más részént pedig ugyan azon toldalékot a felvett Számnévhez ragasztván, ebben is a kérdéshez illő felelet tökéletesen meg jelenne.

Lássunk most ezekhez!

§. 65.

Meg pótolván a *hány* szótskát *dik* ragasztékkal, *hánydik* sül ki belőle; de ezt az 38^{dik} §. utasítása szerint így enyhítjük: *hányadik*?

Az így változtatott kérdésre szinte azon toldalékkal esik a rá felelő Számnév is ekként: *harmadik*, *negyedik*.... *tizenegyedik*.... *századik* *ezeredik*, vagy szebben hangzólag *ezredik*.

§. 66.

Ezekben az úgy nevezett *rendelő Számokban* (ordinalia) egyedül tsak *első*, és *második* szenved kifogást, mellyeket egyébként *egyedik* és *kettedik*nek kellene mondani.

§. 67.

Ha így fordítjuk a kérdést: *hány féle*? — szinte azont esik a felelő Számnév is p. o. két féle, három féle, száz féle, ezer féle 's a. t.

Az illetének *osztó Számneveknek* (adverbia distributiva) mondatnak a deákos Grammatikák nyomán.

§. 68.

Továbbat így ejtven a kérdést: *hányszor?* — ismét ugyan azon ragasztékkal felel a Számnév is, a kemény hangyakban így: *háromszor*, *százszor*; a lágy hangyakban pedig így: *négyszer*, *ötször*, *ezerszer* — melyek *határozó végeztűeknek* (adverbia numeralia) neveztetnek.

§. 69.

Szinte azont felel a *hányas?* kérdésre a kemény hangzó *hármás*, *százás*; a lágy hangú pedig *négyes*, *ötös*, *tizes* 's a. t.

Ezeket *egybe foglaló számoknak* (numeri collectivi) hívják.

§. 70.

Ekként a magyar Számnevekre nézve, tsupán tsak abból áll az egész mesterség, hogy megtanulván a sarkalatosokat azon értelemben, a mint ez nyelvünkkel előstül származott, ezeket mindenütt úgy nézzük, mintha feleletet adnának valakinek, a ki azt kérdi: *hány?* — és hogy, valamint a kérdező más meg más szótagokkal pótolván ezt a szótskát, változtathatja kérdését, szinte azon pótlással sül ki a számnévbeli felelet is p. o. *hányszor?* *százszor*; *hányért?* *százért* 's a. t. — Más szóval mondván: természetesen vissza tér mindenütt a kérdés mellé ejtett hang mássa (echo).

§. 71.

Valahol mással érthetők gyanánt élünk a Számnevekkel, ott ugyan azoknak reguláit is szükség meg tartani.

Hatodik Rész.

A Név mássairól (Pronomina).

§. 72.

Személyes Név mássak (pronomina personalia) a Magyaroknál ezek: én, te, ő; a többes Számban pedig: mi, ti, ők *).

§. 73.

A személyes Név mássak *birást jelentőkké* (pronomina possessiva) változtatnak ekképen:

enyim — csak szebb hangjára nézve vévődött *énem* helyett. — Szint úgy

tiéd vagy *tied* mondatik *teed* vagy *teéd* gyanánt;

övé — ez már a harmadik Személyesnek második ejtése (Genitivus); de mivelhogy durvábban esne ha *őé* mondatnék, közében szorítjuk a gyengítő *v*-t (§. 46 b).

A többes Számban így esnek: miénk, tiétek, övék....

*) Itt is már a *k* betű emeli a harmadik egyes személyt a többesek Számába.

§. 74.

A birást jelentő Névmássait ugy lehet venni, mintha ezen kérdésre *kié?* felelnének. Annak okáért uralkodik bennök az *é* — ugymint a második ejtés tulajdon bélyege (§. 41).

§. 75.

Ugyan azon birást jelentő Névmássainak negyedik ejtése meg tartja az ő már elettebb (§. 43) fényre botsátott kanótját — ugy mint az *t* betőt ekképen: *engemet*, *tégedet*, *ötöt*; *minket*, *titeket*, *öket*.

§. 76.

A harmadik és hatodik ejtésben ugyan azon szótagokkal kezdődnek a birást jelentő Névmások, mellyekkel azon helyt a Szónevek végződnek (§. 42 és 44) — tehát a harmadik ejtésben így: *nekem*, *neked*, *neki*, *nekünk*, *nektek*, *nekik* *); a hatodik ejtésben pedig így: *tőlem*, *tőled*, *tőle*, *tőlünk*, *tőletek*, *tőlök*.

§. 77.

Az elé állított birást jelentő Névmásaiban lengedez egy napkeleti fő tulajdonsága nemze-

*) A hol beszédünk rendiben kellemetesebbnek ítéljük a meg hosszabbítást, szabad kényünk szerint így is ejthetjük ugyan azon szokat: *nékem*, *néked*, *néki* 's a t.

ti nyelvünknek, melyly ötet a napnyúgottiaiktól tellyességgel különbözteti, egyszersmint pedig magasztalja is:

Enyim tsak a szebb hangzás okáért mondatik én-*em* helyett (§. 73). — Két részre osztván ezt az utóbbik szót így: *én-em*, és közibe szorítván némelly Szónevet, azont már valamit tulajdonító mondás kél elő p. o. *én* szem *em*; tsak hogy itt is a kemény hangyakban ezeknek kényére kell vigyázni, mellyeknél tehát *am* - má változik az utolsó szótag, *em* helyett, p. o. *én* ház*am*. — Félre hagyván pedig a pleonasmust, *szemem* és *házam* marad a beszédben.

§. 78.

Tiéd vagy teéd, tsak a szebb hangásra nézve mondatik *teed* helyett (§. 73).

Ezt az utóbbik szót ismét ketté szakítván, 's közibe némelly szónevet helyheztetvén, hasonlóképen valamit tulajdonító szóllás jő ki, mint: *szemed*, ház*ad*; vagy — ha szoros értelemre nézve pleonasmus kívántatik — *a te* szemed; *a te* ház*ad*.

§. 79.

Övé tsak annyit mond, mint *őé*, de szebben esik (§. 73); ezen utolsóbb formájában pedig rövidíteni kellene az *e-t*, hogy tetszősebb legyen (§. 46).

Az elé adott analogia szerént tehát itt is így mondatik: szeme, háza; vagy az ő szeme, az ő háza.

§. 80.

A többes Számban: mienk, tiétek, övek. Ezekből pedig hasonlóképen szemünk *) szemtek, szemök **) válik.

§. 81.

Az itt elé adott módon csak addig bánunk a birást jelentő Névmássakkal, míg a bírt dolog csak egy és nem több p. o. csak egy szem, egy ház 's a. f.

Ellenben pedig, ha többről van a beszéd, olyankor a felhozott tulajdonító ragasztékok — ugymint *em*, *ed* és *e*, a kemény hangokban pedig *am*, *ad* és *a* — az *i* betőt veszik eleibök, imígy: szemeim, szemeid, szemei, szemeink, szemeitek, szemeik — a kemény hangban pedig házaim, házaid 's a. t.

§. 82.

Mihelyest ilyen tulajdonító ragasztékot veszen fel akármelly Magánérthető (Substantivum),

*) Szemenk helyett, mivel így tetszősebb, azon fölüül pedig azért is, mivelhogy a rövid *e* bélyege az egyes szám első személyének.

**) Nem szemek, mert így a harmadik személyre (ő) nem mutatna.

azonnal ujjdonat ujj Névszó támad belőle; ez pedig ismét mindenekben a Szónevek reguláihoz tartja magát.

§. 83.

Az ollyatén tulajdonító ragasztékkal pótoltszó tehát, ejtegetésére nézve, az §§. 41 — 47 elé adott szerszabást követi p. o. házam, házamé, házaimé... szemedé, szemeidé... házamtól, házaimtól... szememtől, szemeimtól 's a f.

§. 84.

Ezek mellet arra is kell figyelmezn, az 37^{dik} §. utasítása szerint, hogy, ha rövid *a* vagy rövid *e*-vel végződő Névszó mellé esik a tulajdonító ragaszték, azonnal hosszszasítást okoz: p. o. fá, fám, fád, fája *), kefe, kefém, kefed, keféje **), fáim, keféim 's a t.

§. 85.

Ide tartozandók az 46^{dik} §. elé adott ejtegetésbeli ki fogások is, melyeknek meg tanulása nem nagy fejtörést okoz, mert ugy mondván magánként szájban omlóbb, ha így szóllunk: *dolgom, aklom, titkom* — mintha szoros szó szerkeztetést követőleg azt mondanók: *dologom, akolom, titokom* 's a t.

*) és **) fáa és kefee helyett — tsupán tsak a könnyebb ki mondás végett.

§. 86.

Nem különben azt is könnyen észre veszi az elmésbb Idegen, hogy a hosszú *ó, ú, ő és ü*-ben végződő szókat még egy más hosszú ragasztékkal meg toldani, undokítást okozna; hogy tehát nem mondhatni *ollóam, ollóad, ollóaja*; hanem rövidebben *ollóm, ollód, ollója* — és szint úgy *falum, falud, falúja; tőm, tőd, tője; fésűm, fésűd, fésűje* 's a. t.

§. 87.

Érántettem már (§§. 32, 33 és 34), hogy közel lévő dolgot *e* vagy *ez*-vel jelent a Magyar; távolabb lévőket pedig *a* vagy *az*-val.

Szembe tűnő azont, hogy ezen szótskák nálunk *mutató Névmássak* (pronomina demonstrativa).

§. 88 és 89.

Elő adatik a németül irt munkában az Idegeneknek, miként essen az ejtegetés ezekben: ez az ember.... ez a ház.... emez az ember.... amaz a ház 's a f....

§. 90.

A Magyarok *kérdő Névmássai* (pronomina interrogativa) im ezek: *ki? mi? kitsoda? mitso-da? mellyik? millyen? minő?*

§. 91.

Visszszonozó Név mássak (pronomina relativa): személyekre nézve *a ki* — dolgokra nézve *melly* — láthatatlanokra nézve *a mi*.

§. 92.

E következőket pedig méltán mássalért-
hető Név szavaknak (adjectiva) lehet mondani:
némelly, akármelly, valamelly, minden, ilyen,
olyan, kiki, valaki, akárki, akármi.

Hetedik Rész.

Az elől utól járókról.

§. 93.

A magyar nyelv teremtése *gyökér* szavakon (radices) kezdődött, mellyeket azután többféle ragasztékkal pótolván 's toldozván, ezek is úgy meg foganodának benne, hogy a gyökök *pótjait* (affixa) és *pótalljait* (suffixa *) az ő éltető ereinek méltán lehet mondani.

Tőlök származik a beszédünk rövidségéhez foglalt könnyű értelem. Belőlök tsordúl leg inkább a Szótagok kényesebb öszve hangzása.

Bizonysága ennek az már elé adott magyar Névszók európai rámára szabott ejtegetése, 's nem külömben a Név mássak és Számnevek forgatása. Szaporodik a bizonyosság arra tekintvén, hogy az más európai nyelvekben úgy nevezett

*) Ezt a három tagu Név szót *kertész né* szétt darabolván, azt mondom felőle: hogy *kert* *gyökér* benne (radix) — mellynek *pótja* (affixum) *ész* — ennek pedig *pótallja* (suffixum) *né*, az az pótnak toldalékja.

előljárók (praepositiones) helyett is némi némű szótoldalek van a magyarban.

§. 94.

Az *elől utóljárókat*, valamint más európai nyelvekben, szint úgy nálunk sem lehet ejtegetni; de ezen föllyül az érdeklött Névszavak ejtését sem bírálják (quem Casum regit?).

§. 95.

Talán nem volna helytelen a magyar *elől utóljárókat* inkább *Szövetkeztetőknek* nevezni, tulajdonságok abbul álló lévén, hogy kétféle dolognak egy más közt való szövevényét világosítsák.

Ezeket is ollybá lehet tartani, mintha ezen kérdésre *ki?* vagy *mi?* felelnének; sőt alkalmasint ide tartoznának az fönt (§§. 40—44) elé adott Névszók ejtegetései is.

§. 96.

Holmi, tsak egy szótagu ragasztékkal pótolván ezt a két kérdést (*ki?* és *mi?*), más meg más ujj kérdés válik belőle.

Viszont pedig, meg toldván ugyan azon ragasztékkal a *szövetkeztetőt*, folyvást a tett kérdéshez illendő felelet kerül elő; tsak hogy ismét vigyázni kell az már úgy is elegendőképen isméretes szótagok hang együlettére.

§. 97.

Lássuk ezeknek az egy szótagu ragasztékoknak lajstromát:

Ha az föl vett kérdéshez *mi?* ezt a szótagot ragasztjuk *be*, azont ujj kérdés válik belőle így: *mibe?* (accusat.).

Lehet-e valami természetűbb, mint hogy a felelet is szinte azon egy szótaggal adódik p. o. *kertbe* (in hortum), *házba* (in domum)?

Ha így vetődik a kérdés: *miben?* (ablat.) a felelet is azont sül ki, p. o. *kertben* (in horto), *házban* (in domo).

Szint úgy van a fel vett kérdésnek következőképen változtatott ragasztékaival is: *miből?* *miért?* *mihez?* *minél?* *mire?* *miről?* *mivel?* — mert ezekre is mindenkor hasonló végezetű Szövetkeztetők felelnek, ugymint: *kertből*, *házból*; *kertért*; *kerthez*, *házhoz*; *kertnél*, *háznál*; *kertre*, *házra*; *kerttel*, *házzal* *). — Nem különben esik, ha azt kérdik *min?* vagy *mien?* felelőként *kerten*, *házan*; meddig vagy *miig?* - *repedig*: *kertig*; *házig*.

Végteére, ha jól vesszük fel a dolgot, ide tartozandók az már fönt (§. 41) elé hozott Névszavak európai módra szabott négy ejtései is, ugymint: *kie?* *kinek?* *kit?* és *kitől?*

*) *Kertvel* és *házval* helyett, enyhítvén ezeket az 88^{dik} §. utasítása szerint.

§. 98.

Az itt elé adott szótagokon fölyl, vannak a magyar nyelvben *utóljáró* egész szavak is, mellyek ím ezek: alá, alatt, alól, ellen, előtt, elébe vagy elejbe, elől, felé, felibe, felől, felül, fölött, gyanánt, helyett, iránt vagy aránt, körül, közé, között, közül, mögé, mögött, mögül, mellett, mellé, mellől, miatt, nélkül, szerént vagy szerint, után és mulva.

§. 99.

Minden *Szövetkeztető*, melly tulajdonító ragasztékhoz illik, azont egyszersmint magán értő Névszóhoz (Substant.) hasonlít, és így, a már fönt (§§. 76—81) elé adott módon *személyes* Szövetkeztetővé válhat, következőképen:

§. 100.

Elé fordúlt már (§. 76), hogy a Szónevek harmadik és hatodik ejtésök bélyegeiből (*nek* és *től*) ezek a személyes Névmásak származnak: *nekem, neked, neki...* és *tőlem, tőled, tőle...*

Ezeknek nyomát követőleg, minden illendő más toldalék is személyes Névmássá válhat — nevezetesen:

§. 101.

Ha ez a toldalékos szótag *be* az 77^{dik} §. kaptájára verődik, *én-be-em* jön ki belőle; de szebben hangozván így mondjuk: *én belém*.

Szint úgy származtatja *ben* ezeket: én - *ben-*nem; és a pleonasmust félre hagyván, *bennem*. — *Ből* (eredetiképen *beől* a szebb hangzás okáért *belől*) pedig belőlem, belőled, belőle.

Ezeknek nyomát követvén, egyszersmint pedig a kemény vagy lágy hangok tulajdonságaira figyelmeztvén, könnyű a következők eredetét is akként fel találni: *velem*, *érettem*, *hozzám*, *nálam*, *reám* vagy *rám*, *rólam*.

§. 102.

Hátra van még az fönt (§. 97) elé számlált ragasztékokból e kettő: *mig?* vagy *meddig?* és *min?* — Ezeknek *elsője* szövetkeztetést nem szenved, *másodika* pedig regulátlan, mert *rajtam*, *rajtad*, *rajta* az ő személyes Szövetkeztetői.

§. 103.

Az *Utóljáró egész szavak* is (§. 98), néhányat ki vévén, az itt elé adott módon változnak személyes Szövetkeztetőkké, p. o. *alám*, *alattam*, *alólam*, *felém*, *fölöttem*, *közém*, *mellém*, *utánnam*.

§. 104.

Valamelly *Utóljáró* személyes szövetkeztetést nem szenved, az már mind a következő Részhez tartozandó.

Nyoltzadik Rész.

**A magyar nyelvnek, változást nem szenvedő
Részeiről.**

§. 105.

Ezen munkának czégéről ki tett tárgya nem egyéb, hanem tsupán tsak a magyar nyelv ágozatának fényre botsátása *).

Ekként tehát grammaticalis tekintetű oktatást itt nem várhat senki; ehhez fogva pedig a változást nem szenvedő nyelvünk Részeiről tsak azt mondhatni az ötet kedvellő Idegennek, hogy ezeket egyszer jól meg tanulván, azután könnyen gyakorolhatja, más nyelvek hasonlóan eső szerkeztetésök nyomán.

§. 106, 107 és 108.

Az Idegenekre nézve, elé számlálatnak például, a magyar beszédben többször elé forduló változást nem szenvedő szók....

*) Leg inkább a külföldi philologusokra nézve — vallás tételökre lévén bizva, ha ismérnek-e a világ szerte gyakorlott nyelvek között más olytant, melly a magyarral ezen természetes ágozatiban egyezne meg, vagy azont leg alább távolag hasonlítana hozzája!

Kilentzedik Rész.

Az Igékről (verba).

§. 109.

A magyar Igéknél mindenek előtt azt a törzsököt kell szemre venni, melyből a hajtogatás eredendő. Ez pedig a *tselekvő* (activum) és *közép tselekvő* (neutro activum) Igékre nézve, alkalmasint mindenkor az jelentő Mód jelen való idejének egyes számu harmadik személyében lap-pang (Indicativi praesentis tertia persona singularis).

Az igebéli *törzsök* (thema) vagy más szóbul vévődött, vagy magánként 's eredetére nézve *gyökér* (radix): ez pedig nagy részént tsak egy szótagból álló, p. o. lát, néz, jár, vár, varr, ver, nyer, tör, tűr....; de van közte sok több szótagu is, mint: akar, tanul, szeret 's a f.

§. 110.

Az Igének törzsökét ezen szótaggal *ni* szaporítván, azont *határozatlan Mód* (Infinitivus) válik belőle, akár kemény akár lágy légyen — az *i* bető kétszerűségéhez fogva (§. 10), p. o. lát-*ni*, vár-*ni*.... ver-*ni*, szeret-*ni*....

§. 111.

Az Igék törzsökeinek végső betői többnyire mással hangzók, ezeket pedig *ni*-vel szaporítván nehezedik a kimondás. Ennek el mellőzésére ismét, az 38^{dik} §. oktatása mellett, egy rokonos Magánhangzóval pótoljuk a ragasztékot, 's így ejtjük a Határozatlant: állani, hajtani, tartani.... a gyenge hangban pedig festeni, fejteni, gyűjteni 's a t.

§. 112.

A mi magára nézve valóságos gyökér, azt nem lehet egyszersmint két helyett keresni.

Szinte úgy van az Igék törzsökeinek dolga is. A *szenvedő* (passivum) vagy egyébként másunnét tsírázó (derivativum) Igéket is tehát csak egy gyökérből származóknak lehet tartani.

§. 113.

Az Igék *hajtogatására* (Conjugatio) nézve, Grammatikákban kell oktatást keresni, itt egyedül csak a nyelv ágozatiról lévén a beszéd.

§. 114.

Könnyebb a magyar hajtogatás, p. o. látok, látsz, lát.... mint a Németeknél, a kik az Ige mellé helyheztetik az ötöt illető személyes Név-mássát is, mint: Ich sehe, du siehst, er sieht.

§. 115, 116 és 117.

Különös észre vételek a magyar Igéknek hajtogatásában... tsak Idegenekre tekintvén.

§. 118.

Az *k* bető, valamint egyébűtt (§. 36), különös bélyege a többes Számnak az Igéknél is.

§. 119.

Az *t* bető szint úgy tulajdon bélyege az egészen mult Időnek (praeteritum perfectum) az Igéknél, valamint a Szónevek negyedik ejtésének (§. 43). — De itt is, az 38 és 111^{dik} §. értelmében, rokonos Magánhangzóval enyhítjük a nehezebben esendőket, p. o. látott, nézett.....

§. 120.

Hogy a magyar Igék hajtogatása minden tekintetből könnyebb, mint más európai nyelvekben, azt könnyen észre veszi, valaki ezeknek öszve hasonlítását nem terheli.

§. 121, 122, 123, 124 és 125.

Különös észre vételek a segítő Ige van tulajdonságairól.....

§. 126.

Ideje már, hogy a magyar nyelv eredetét és gyarapodását gyorsabban vizsgáljuk!

Tizedik Rész.

A magyar törzsök szavakról.

§. 127.

A magyar nyelvnek saját tulajdonságu szövevé-nye leg inkább azon törzsök szavakban tündöklő, mellyekkel bővelkedik a beszéd mindegyik részeiben.

Ezek az Igéknél a jelentő Mód Jelenvalójának egyes harmadik személyében lappanganak (§. 109) — a Szóneveknél az egyes első ejtésben — Névmassáknál pedig mind a két szám első ejtésében (§. 72).

A változást nem szenvedő szó magánként törzsök — ha ugyan csak az.

§. 128.

A magyar *törzsök szók* (thema) részént egyetlen egy, részént pedig több tagokbul állók.

Kezdjük az elsővel, mert egy fő tekintetű philologus (Adelung) ítélete szerint „bizonyos, „hogy másként lehetetlen akármelly nyelvnek „tökélletes isméréstéhez jutni, ha csak első szá-„lig fel nem fejtődik az, a mi benne *egyetlen* „*egy szótagu gyökérből* eredendő.”

„Tsak a gyökérszók öszve hasonlítása nyujt-
 „hat bizonytságot a nyelveknek egy mással vagy
 „hasonlatosságokról, vagy külömbségökről. —
 „Sőt az egész etymologia utálatos tzinkosság az
 „illyetén szószál hasogatás héján“ *).

§. 129.

Az tsupán tsak egy szótagbul álló magyar gyökerek valóságos számát idő jártával várhatjuk talán, nemzeti philologusaink közönséges iparkodása mellett — de nagy nehezen: mert sok elavult bennök, nem kevés pedig a mester emberek és parasztok számszeréhez tartozandó és alkalmasint tsak ezeknél isméretes.

Azonban pedig reménylem, hogy az tőlem ekkoráig öszve szedett még igenis tökéletlen magyar szógyökerek lajstromát is kedvesen fogják venni a nyelvek eredetén és nevededésén böltselkedő Tudósok.

De egyébként is szükségesnek tartom azt, ezen munkámnak folytatására nézve, mellyben ezután még többször leszen róla emlékezet. Ugyan azért botsátom azt ennek végére toldalékul.

§. 130.

Ezen szótagok öszveszedésénél azon iparkotam, hogy közibek ne tsuszszon olyan gyökér-

*) Adelung's Mithridates.

szó is, mellynek értelmét nem elébb, hanem csak Európában tanulták meg a Magyarok — ide értvén főképen a körösztény hitet illetőket.

Az ugy nevezett *neoterismusokat* is ki hagy-tam, mellyekkel nyelvünket, hol gazdagítják, hol pedig — jajjal mondom! — undokítják is né-melly virgontzabb Iróink: mert bujtást tősgyö-kérnek vallani, nagy balgatagság volna.

§. 131.

Vegyük mindenek előtt szemre az toldalék-ban foglalt egy szótagu magyar gyökerek nagy számát!

Az elettebb említett hies philologus (Ade-lung) ítélete szerint, semminémü nyelvben egy-nehány száz illyetén gyökér szónál több nints. — A Görögben, ugy mond, három száznál többet nem ismér *Fourmont*. A Németben három vagy négyszázat talált *Fulda*; a Francziában pedig mintegy négy százat *Court de Gebelin*. Sőt a chinai nyelvben is csak háromszáz harmintzra, vagy leg főbb háromszáz ötvenre lehet fel venni az egy szótagu gyökerek számát.

Lám pedig! az én toldalékom 747 egy szóta-gu magyar gyökeret számlál elő *); ezek pedig

*) Ki hagyván egy néhány, értelmökre nézve, igen botránkoztatokat.

jobbadán mind ollyatén szert jelentenek, mely az emberi értelem zsengei közé tartozandó.

Az is szembe tűnő ugyan azon nyelvünk első rúgóinak nagy száma mellett, hogy minekelőtte napnyugoti Népekkel meg ismérkednének a Magyarok, már sokkal több saját eredetű szóval bővelkedtek, hogy sem más akármelly isméretes nyelv.

§. 132.

Azt pedig koránt se gondolja senki, mintha az elé adott 747 gyökér szó között találatna tsak egyetlen egy is, melyet akármelly valódi Magyar más, és a melléje tett német jelentéssel *) meg nem egyező értelemben venné vagy adná elő. Sőt egész Magyar Országban és Erdélyben mindenestül hasonló értelemben 's egyenlő hangozattal forognak a Magyarok beszédiben.

Már tsak innét is ki tesszik, hogy valóságos magyar faj az egész lajstrom.

§. 133.

Nem tsekély az elé hozott gyökér szók között az ollyaténok száma, melyekből ki tesszik, hogy *természetes hangot követőleg* (per onomatopoeam) szármoztak.

*) Magyarokra nézve szükségtelen lévén, itt ki hagyatik a német jelentés.

Ez pedig már magánként is olly hitelesen bizonyítja réges régenti saját eredetöket, hogy ezt távolabb keresni józan ítélettel nem lehet.

§. 134.

Azt is könnyű el érteni, hogy ezen gyökér-szavak helyes ki mondása átaljában könnyű, minnekutánna nem több, hogy sem hét tisztádan tiszta Magánhangzók lengedeznek bennök, melyeket meg tanulni, azon fölött pedig rövid és hosszú hangot különböztetni, nem nagy mesterség.

Nints köztök se kettős, se másként tsavargós hangú szó (§. 20), mellynek ki mondása vagy száját fárasztaná a beszélőnek, vagy egyébként bajt okozna neki.

Valóban nem kívántatik ezeknek helyes ki mondásához több értelem 's tudomány, mint ahhoz, hogy az éneklésben értse valaki a hét, hol hosszú hol pedig rövid hang különbségét, 's ezekre vigyázzon.

§. 135.

Ha ki, e nagy könnyűség mellett az elé hozott gyökér szókat még sem mondja tökéletesen úgy ki, a mint ez, a bennök fekvő magán 's más-sal hangzókhoz alkotólag illendő, az ne tsudálja, ha ötöt a Magyar nem érti. Sőt néha rosszszabbul ván dolga, mint ha, a nem jól ejtett szó helyett,

más akármelly nyelvünkben isméretlent mondott volna, illetlenné 's ortszátlanná válván a beszéd gyakran, az efféle ki mondás héján.

Vegyük p. o. fel e következő szavak nagy különbségét: ád, áld, ágy, ángy, hágy, hogy nem különben: sár, zár, szár, szar 's a. f.

Többnyre, már az itt kérdésben lévő gyökérszavak természetes alkotása is arra mutat, hogy — a mint bēvezetőleg mondtam — a magyar nyelv, sok Ezredek előtt, magán kezdődött, az olta pedig tős gyökeres ágozatiban semmit sem változott.

§. 136.

Más nyelvekben *több szótagu törzsöknek* hely nem adatik, a philológiának közönségés regulái szerint. Okát kell tehát adnom, miért legyen ez aránt ki fogás a magyarban (§. 128) — tudni illik, mivelhogy nints Európában más olytén nyelv, melly a magyarnak azon különös tulajdonságával ditsekedhetne, hogy az 37^{dik} §. utmutatása szerint, nehezen találni olyan valódi magyar szót, mellyben kemény hangzó lágyal öszve kelne, azont pedig a beszéllőnek száját valamiben akadályoztatná.

Könnnyen észre vehető, hogy valahol gyenge Magánhangzót keménnyel változtatunk beszédünkben (p. o. köfal), ott szájfordítás kívántatik meg; de valamekkoráig rokonos (csak lágy vagy

kemény) hang mellett maradunk, semmit sem változtatunk szánk karimájában. Illyenkor tehát több öszve szövött szótagot bizvást tsak egy hang folyamatjának lehet mondani:

§. 137.

Világosítják ezt az §. 59. elé hozott tíz sarkalatos Számnevek, mellyeknek eredeti magyarsága tagadhatatlan.

Kettejét ki vévén (*három és kilentz*), a többi mind tsak egy szótagu, 's akként valóságos gyökérszó. — Ugy de! törzsökyszó tsak ugyan *három* és *kilentz* is, ámbátor két szótaguak, mert ezeknek sints más kurtább gyökere. — Miért is nem volna *három* szint ugy első teremtésü alkotmány, mint a sokkal utánnajáró *tíz* vagy *száz*?

§. 138.

A színek magyar nevezeteiről is bizonyosnak mondhatjuk, hogy szegről végről merő törzsök szavak, 's ezek között is a több taguak eredetökre nézve az egy taguakkal alkalmasint tsak egy idősök lehetnek.

Hát! a dadogni kezdő kisdedek szájában gyengéden ejtegetett *apa* vagy *atya* és *anya* szavak azért, hogy több szótaguak, hátrább volnának-e származásokkal, mint más megszűnően lévő rokonságot jelentő, de tsak egy tagu gyökörek, p. o. *ip*, *vő*, *ángy*, *meny*?

Nem gondolhatjuk -e, hogy e következő három szó: *világ*, *állat* és *ember*, nehezen jöhetett-e világra későbbben, mint azok a toldalékban foglalt egy szótagu gyökök, mellyekkel e világnak többféle különös részei, az emberi testnek némi némü portzikái, az állatoknak többféle nemei neveztetnek?

§. 139.

Szinte olyan haszontalanság volna tehát a rokonos hangu több szótagos törzsököknek más távolabb lévő gyökerét keresni, mint ha valaki azon törné fejét: miért jelentsen *három* annyit, mint deákul *tria*, nem *quatuor* vagy *quinque*; *fekete* pedig annyit, mint *niger*, 's miért nem inkább *viridis* vagy *caeruleus*?

§. 140.

Könnyű el itélni, hogy a több tagu törzsökök száma sokkal folyúl halladja az egytaguakat; de ezeknek lajstromával elő kelni szükségtelen volna e munkának tárgyára nézve — ugy is elé fordulnak minden magyar Szótárban.

§. 141.

Ezekhez fogva bizonyosnak lehet mondani, hogy a magyar beszéd törzsök szavai száma többre megyen egy pár ezernél; de bezzeg! megszire ható már a bennök gerjedező emberi érte-

lem, más egyéb toldalék nélkül is. Ez tsak idő jártával szabódott melléjük a végett, hogy minél könnyebb értelmű legyen az által a beszéd (l. a 7^{dik} Részt).

§. 142.

A magyar nyelvben azért fölötte igen könnyű mind a Szónevek ejtegetése, nembéli különbség héján, mind pedig az Igék hajtogatása, mivel-hogy ezeknek mind egyike mind másika természeti hangokat követő toldalékoktól vezéreltetik. Ezekben is szinte olyan világos az eredeti magyarság, valamint az elé hozott törzsök szókban.

Mind ezek oda mutatnak, hogy a magyar nyelv nem tsak magán kezdődött, de magán szaporodott is, saját oltoványai által — pedig olly bőven, hogy már több ezer esztendőök előtt, az európai nyelveket sokkal föllyül halladta szavainak gazdagságában.

§. 143.

Az eddig fel hozott toldalékokon föllyül, még mindenféle más szóvégezetekkel is szaporodott nyelvünk, idő folytában, mellyeket ismét szinte annyi éleletes magyar törzsökből omlított bujtásnak és porhajtásnak lehet mondani.

Méltó, hogy ezeket is különös karba helyeztessük!

Tizenegyedik Rész.

A magyar nyelv elágozásáról.

§. 144.

Értettük már, hogy a magyar gyökérszók az emberi nemzet gyermekdéd korának eredeti teremtvényei. Vélek kezdődött alkalmasint azon *Scythák* nyelve, melyekről azt írja *Herodót* *): „hogy leg régíbb népnek tartották magokat e „föld színén“ **).

Lehet-e természetűbb gondolat, mint ha azt vesszük fel, hogy azon *Scytha* nemzetségnek őselei, melyeket *Herodót* emleget, érteni akarván egymást, mindenek előtt a leg szükségesebb dolgoknak nevezetjeiben egyeztek meg, de tsak apródonként, természetes hangokhoz alkalmaztatván ezeket? — Van-e, ha ezt így fel vesszük, mit tsudálni, hogy az eredeti magyar gyökérszók nem tsak fölötte igen könnyen omlanak az emberi szájbúl; hanem egyszersmint értelmökre

*) Híres Történet Író Krisztus születése előtt 480. esztendővel.

**) *Scythae gentem suam omnium novissimam ajunt.*
Herod. hist. Lib. 4.

nézve is változhatatlanok? — Hol találjuk, ha ezt így fel nem vesszük, annak okát, hogy ugyan azon nyelv zsengei, se hangozatjokra sem értelmekre nézve, nem vesztek csak egy morzsát is eredeti tökéletességökön? — holott kiki ugyan azon eredeti értelelmez és hangozathoz alkalmaztatja beszédét mind ekkoráig, valakiről azt mondhatni, hogy tud magyarul. — Ezekhez tartja magát állandóul és főképen a falunként együtt lakozó 's anya nyelvén kívül mást alig isméről régi Magyarok (Scythák) valóságos maradékja.

§. 145.

Hihető, hogy eleve már az említett gyökér szókkal is elegendőképen értették egymást a Magyarok olytatén dolgokra nézve, mellyekkel leg inkább szűkölködének: mert valóban még mostanság is meg érti az idegen jövevényt az alacsonyabb sorsu magyar ember is, mihelyest azt a gyökérszót helyesen ki mondja, mellyet nevezni akar, némelly természetes jeladás mellett — nem lévén köztök nembéli különbség, melly valamit változtatna bennök.

§. 146.

Ezek valának, azt tartom, nyelvünknek leges leg első tsördülékjei. Azután nem sokára nevedett az által, hogy a beszéd könnyebb értelmére nézve — az addig elé gyakorlott szemre

kelő jegyek helyett — némi némű, magánként semmit sem jelentő ragasztékkal kezdék toldani az eredeti gyökér szókat, úgy forgatván az által a beszéd értelmét, a mint ez deákul declinatio-nak és conjugationak mondatik. Bővebb értekezés volt már ezekről az előbbi hetedik Részben, egyszersmint pedig ott fényre bocsátatott az magyar gyökereknek, szópótok által fajra vonzó eredeti tulajdonsága is.

De hátra van még egy más hasonló nyelvünknek saját tsemetézése.

§. 147.

A magyar szókból, holmi magánként semmit sem jelentő ragasztékkal, uj Szónevek fakadnak, szint úgy, mint a Németeknél *Herrschafft*, *Klugheit*, *Kindlein*, e következőkből: *Herr*, *flug*, *Kind* 's a f.

Tökélletes oktatást ezekről is a magyar Grammaticákban kell keresni: mert itt szüntelen tsak a nyelv ágozati körül forog az elmélkedés.

§. 148.

Miként származott légyen e gyökér szóbul *kert* először ugyan *pótolva* (affixum) *kertész* — azután pedig *pótalljának* segédével (suffixum) *kertészne'* — 's nem különben *juh*ból *juhász* és *juhászne'* — azt már hallottuk (§§. 28 és 30).

Nem tagadhatni ezekben, hogy kertész és kertészné, juhász és juhászné, 's minden ezekhez hasonló Névszó p. o. méhészné, halászné 's a t. szinte olyan valódi magyar szavak, mint ezeknek gyökerei kert, juh, méh, hal 's a t.

§. 149.

Eredeti magyarság tündöklük az efféle Névszókban is: küzdő, néző, nyerő 's a t. — mert a harmadik személy bélyege (ő) hátokon butyorog (ő küzd, ő néz és ő nyer helyett).

A kemény hangnak pedig itt is rokonságra néznek, ó-t vonván magokhoz ő helyett p. o. halló, szólló (ő hall és ő szóll helyett).

§. 150.

Leg számosabban fordulnak nálunk elő az, ság és ség végezetű toldalekos pótok által, beszédünk mindegyik Részéből öszve koholt Szónevek p. o. szépség, rútság, sietség, nevetség, ellenség, külömbség, Istenség 's a f.

Ezeknél is szemben marad az §§. 38 és 111. elő állított hanglágyítás formája, mellyhez fogva uraság mondatik nem urság, roszszaság nem roszszság.

§. 151.

Az Igék törzsökeiből sok számos magán érthető Szónév ered, mihelyest és vagy és ragasz-

tatik melléjük p. o. kérés, kérdés, nevetés; a kemény hangyakban pedig látás, hallás, írás, járás 's a f.

§. 152.

Származnak az Igék törzsökeiből Szónevek még más pótok által is, p. o. maradék, fájdalom, félelem, tudomány, vetemény.

Ezeknél is a fajra vonzó gyökér eredeti magyarsága szembe tűnő.

§. 153.

Szinte azt mondhatni az illeténekről: ruhátlan, gyermektelen, istentelen 's a f.

§. 154.

Nem különben a kitsinyítőkről is (diminutiva): mint fátska *), kefétske **) 's a f.

§. 155.

Szétt vizsgálván mind azt, a miről itt 's a legközelebb előjáró Részben volt értekezés, már ugyan csak világosan ki tettszik, hogy az egész földszinén gyakorlott emberi beszéd nemei között alig találtatik olyan, melyet régiségére nézve a magyarral egy idősnek, vagy nála még ko-

*) és **) A rövid a (fa) és rövid e (kefe) hosszszítása itt szükséges az 37^{dik} §. értelmében.

rosabbnak lehetne mondani. — Azok a törzsök-szók, mellyekkel más nyelvek fölött bővelkedik a magyar minden ízeiben 's tagjaiban, nyilván bizonyítják az beléjük óltott eredeti teremtyény jeleit. — Szinte azon eredetnek tagadhatatlan bizonyosságát viselik a *szópótok* (affixa) és ezeknek *pótalljai* is (suffixa), mellyekkel ízenként nevedett a magyar nyelv idő jártával.

Ha tehát valóságos saját eredetűeknek kell a magyarban vallanunk mind a gyökér szókat, mind pedig ezeknek tsemetézéseit is; miként férne meg a józan itélettel, ha tagadni akarnánk, hogy az onnét származott nyelv is magánként kezdődött?

Ez már leg kisebb kétséget sem szenvedvén, lássuk most, ha igaz-e, hogy a magánként kezdődött magyar nyelv azontúl semmit sem változott az ő tős gyökeres ágozatiban?

Tizenkettődik Rész.

A magyar nyelv, ágozatira nézve, változhatatlan.

§. 156.

A magyar Nemzetnél tökéletes egyenlőségre hajlott a beszéd, mindjárt előstül, nyelvének kezdetével; ez pedig, ágozatira nézve, valamint kezdődött, szinte azonként mindenkor hasonló épségben fel is tartotta magát mind ekkoráig, sőt ennek utánna is változhatatlan marad az ő ágozatiban.

Ennek okát könnyű el találni! — Valami az embernek első és el mellőzhetetlen szükségét illeti, azt a Magyar mind gyökér szavakkal adja elő, mellyeknek ki mondása fölötte igen könnyű, mivelhogy mindenestül rúgó gyanánt egy a hét Magánhangzók közül bennök lengedez, 's ezen segédül se több értelem, se nagyobb készség nem kívántatik azoknak helyes ki mondásához, mint a hét hang különböztetéséhez a musicában.

Ollybá vehetjük tehát, ha valaki nem jól ejti a magyar gyökérszót, mintha az illendő hangot el véttené a musicában, szinte olly türhetetlen lévén az itt, mint amott.

Hasonló egyenlőség van a magyar szavak elágozásában, némi némő ollyatén pótok szerzelékjeivel, mellyek magonként ugyan semmit sem jelentenek, de még is sokfelé oszlatják a beszéd öszve szerkeztetését. Ezek is a gyökér szókkal tsak egy szabásuak és ugy mondván egy húron pengők. — Ezeknek szózatja is tsak ugy hangozhatott a Magyaroknál mindjárt előstül, a mint most gyakoroltatik: mert ezeknél is minden tsekély változtatás szinte ugy öszve zavarja a beszédet, mint a musicában a rendetlen hangejtés!

Oka továbbat nyelvünk állandó egyenlőségének még az is, hogy a Magánhangzók két különös nemre lévén el osztva, a hang vegyület is azont hol kemény, hol pedig lágy beszédünk folyamatajában, mellyeknek illendő különböztetése ismét szinte ugy óvhatatlan a magyar nyelvben, valamint a musicális hangok pöngetésében.

Ezek így lévén, nints mit tsudálni, hogy a magyar nyelv ágozati ugyan azon karban maradának mind ekkoráig, mellyre kezdetben helyheztettenek. Sőt bizvást lehet jövendölteni, hogy ezentúl sem leszen bennök semmi változás — hanem ha fényét oda vesztené nyelvünk utolsó kanótig.

§. 157.

Hézag vélekedés, ha ki azt gondolja, hogy a magyar beszédben is szint ugy különbözteti ma-

gát a köznép a felsőbb karbeliektől és Tudósoktól, holmi durva nyifegés nyöfögés által, mint más európai nyelvekben.

Isméretlen nálunk az, a mi hajdan Görögországban *atticismus*nak, Romában pedig *urbanitas*nak mondatott, egyenlő lévén a magyar beszéd minden felsőbb 's alacsonyabb Renden lévő Magyar szájában.

§. 158.

Van igen is egy kis különbség némelly magyar szó ejtésben Hazánknak bizonyos vidékeire nézve*); de ezt, tsekelységére tekintvén, különös *fajnak* (*dialectus*) mondani valóban nem lehet.

Ide tartozandó az már (§. 21 *) éréntett *ly* és *lly* kétszerü ki mondása — tudva lévén, hogy akár *helesnek* nevezze valaki azt, a mit *mitsér*, akár *hejesnek*, így is amugy is érti ötöt valaki magyarul tud, mind a Duna mellyékin, mind pedig a Tisza háton — szint ugy, mint ha *helyest* mondott volna.

Hogy némellyek szörnyesítvén az hosszú *é-t* és *ó-t*, *vér* helyett *vír-t* mondanak, és *ló* helyett *lú-t*, azt ugyan jóvá hagyni nem lehet; de ha sántikál is valaki, azért tsak ugyan tagja marad vérszerént való atyafiságának.... ugy-e?

*) Elő számláltatik Pápai Sámuel Magyar Literaturájában §. 37.

Per, *veres* és *bető* helyett, *pör*, *vörös* és *bötü* mondatik imitt amott; de ez valóban mind egy: tekintvén a lágy hangú *e*, *ö* és *ü* között lévő rokonságot. Sőt olly igen számos nyelvünkben az *e* bető *), hogy sok helytt tetszősebben esik beszédünk, ha *ő*-t vagy *ü*-t mondunk helyette.

Tsupán csak beszédünk kénye határozhatja meg azt is, ha szebben esik-*e* háztúl mint háztól; házról mint házról; a lágy hangokban pedig kéztúl mint kéztől; kézről mint kézről? — itt is szabad lévén rokonos Magánhangzók között a választás.

Ha valaki, hetykébben akarván beszélni, *loat* mond *lovat* helyett (§. 46. b), vagy azt gondolja, hogy *botval* és *tejvel* hathatóbban szózatlik mint *bottal* és *tejjel* 's a f. azért el fajult nyelvűnek mondani ötöt szinte ugy nem lehet, mint a Deákot, ha *alloquor* és *annuo* helyett így szóll: *adloquor* és *adnuo*.

Hasonló büszkeség oka, hogy némellyeknél *borgyú*, *gyólt*s, *járnyi* és *győni* gyakoroltatik, *borjú*, *gyóts*, *járni* és *jőni* helyett; de ezek 's az effélék is különös fajra nem terjednek.

*) Varjas János E vocálisú, ötven öt vers ejtelre (strophá) terjedő énekében, e-n kívül más Magánhangzót nem találai. *L. Kazinczy Magyar régiségeit az 205^{dik} levél számnál.*

Hogyha végtére a nyelvőleg faragatlan paraszt *óomát* vagy *ómát* mond alma helyett, vagy *vótam* voltam helyett, igen is botorkázó azont kimondott szava, de még is egyszeriben érti ötet, valaki magyarul tud.

§. 159.

Ki vévén az itt elé fordult parányi kevés szó ejtésbéli külömbiséget, egy aránt beszél mindenestül, valaki magyarul tud az egész Hazában, Erdélyt is hozzá foglalván — a meg értt erköltsü Nemes ember szint úgy, mint a leg gyávább paraszt aszszony — a Bétsországgal szomszédos Tsalóközi lakos nem külömben, mint az Erdély szélein birtokos Székely.

Ennek a, más európai nyelvekre nézve, valóban tsudálatos állapotnak — hogy tudni illik egy aránt beszélnek nálunk nem tsak egész familiák, hanem az egy mástul távol fekvő és külön különféle beszéd fajtával gyötrődő Nemzetektől körül vett Helységek is — más oka nem lehet, hanem tsak az, hogy a magyar Nemzetnél tökéletes egyenlőségre hajlott a beszéd mindjárt előstül, nyelvének kezdetével (§. 156).

§. 160.

Bizonyos lévén már, az eddig fényre botosítottak nyomán, hogy a mult időkben sem lehetett a magyar beszédnek más színe, mint most

van, csak mulatság gyanánt hozom elő egy született Olasz férfinak ide tzelezó tanúbizonyosságát, a ki több esztendeig szolgált Corvinus Mátyás Király udvarában, és más egyéb írásban hagyott észre vételei között, az akkori (tizenötödik Századbeli) magyarságról így beszél:

„A Magyarok, úgy mond — akár Nemesek, légyenek, akár Parasztok — alkalmasint egyenlőképen beszélnek, hasonló lévén mindeneknél, nem csak a szóejtés, hanem a szavak értelme és az hangmérzseklet is. Mit mondjak a mi Olaszainkról, kiknél olly szörnyű nagy különbség van a paraszt és polgár, Calábriai és Tuscus beszéd között, hogy ezek csak igen nehezen értik egy mást. Ellenben, a mint már mondtam, a Magyaroknál csak egy színű beszéd gyakoroltatik, igen tsekély különbség lévén benne. Annak okáért a magyarúl irt verseket egy aránt érti mind a paraszt, mind a polgár, nem különben a közép és leg alsóbb Renden lévő Magyar is“ *).

*) Hungari enim, sive Nobiles, sive rustici sint, eadem fere vocabulorum conditione utuntur, et sine ulla varietate loquuntur: eadem enim pronuntiatio, eadem vocabula, similes accentus ubique sunt. Nam, ut de Italia loquar, nobis tanta est loquendi varietas, ut civis a rustico et rursus Calaber a Tusco tantam habeant in sermone dis-

§. 161.

Bizonyítják a magyar nyelv ágozatának állandó tökéletes egyenlőségét, az körösztenységgel együtt — tehát már nyoltz száz egynehány esztendőök előtt — magyarra fordított körösztenyi imádságak is.

Ezeknek gömbölyített lassú harsogása kecsgetteti az érzékenyes halgatót. Ám pedig! eredeti szerkeztetésöknél maradtak és tsak egyenlőleg hangzanak minden valóságos magyar szájból mind ekkoráig.

§. 162.

Nagy kár a magyar literatúrában, hogy azon hajdani költemények, dalak és regék nagy héján vagyunk, mellyek *cantus jocularum* nevezet alatt voltak isméretesek régi Történetíróinknál*):

similitudinem, ut difficultatem intelligendi maximum praebeant. Sed apud Hungaros, ut diximus, eadem loquendi forma, vel exigua admodum differentia est. Unde fit, ut carmen lingua Hungarica compositum rusticis et civibus, mediis et extremis, eodem tenore intelligatur. Galeoti Martii Narniensis de dictis et factis Mathiae Regis Cap. 17.

*) Et, si tam nobilissima gens Hungariae primordia suae generationis et fortia quaeque facta sua ex falsis fabulis rusticorum, vel a garrulo *cantu jocularum*, quasi somniando audiret, valde in-

mert, ámbátor ezeknek nagy része alkalmasint csak a mesék számát szaporítaná; de csak ugyan nagy haszon lehetne belőlök az el fogyatkozott magyar szójárásra nézve.

§. 163.

Még egy más bizonyosságát is találjuk a magyar nyelv mindenkori tökéletes egyenlőségének — tudni illik az mult Századokban ugyan azon nyelven költ 's oda nem vezett vagy törvénybeli, vagy más egyéb tárgyú Iroványokban.

Nevezetes ezek között az, első Lajos országlása alatt (a. 1342 — 1382) törvényes szokásban volt, 's ugyan azon Király Decretumihoz ragasztott esketés formája. — Alig lehetne azt mostanság hasonló rövidséggel ékesebben elő adni — pedig szinte azon értelemben veszi az ott elé forduló szavakat egyrül egyig a leg alacsonyabb sorsu magyar ember e mái napig, mint akkoriban vévődtek — az az mint egy öt száz esztendőök előtt.

Más hasonló régiségünk vagyon az *Ó Testamentom* némelly Részeinek magyarázatjában, melly a Bétsi fölséges Udvar könyvtárát ékesíti. — Ennek régi koráról senki sem kételkedik; de meg határozni bajos: ennek okáért többféle ité-

decorum et satis indecens esset. *Anon. Belae Reg. Notar. in prologa.*

lettel vannak róla hónyi Tudósaink *). — Én azt tartom — szemlélvén a benne helyel helyel különböző írás formáját — hogy tizenharmadik Században fogott valaki kezdetéhez, azután pedig apródonként folytatták azt többen. — Ez az Ó Testámentom darabos magyarázatja is elsőségét érdemel minden utánna költ Bibliáink között, hathatós tiszta magyarságára nézve.

Különös említést érdemel még *Szent Margitnak, negyedik Béla Király leányának élete* **). — Ennél is észre vehető, hogy csak szaggatólag íródott; de csak ugyan a Mohátsi ütközet előtt (a. 1526) végződött.

Mind ezekben, mind pedig más valamennyi hasonló régi magyar Iroványokban azon értelemben fordulnak elé az toldaléokra bocsátott 747. gyöker szavak, melly most is az egész Országban közönséges. — Ezeknek pótjai (affixa) és pótalljai (suffixa) sem különböznek a mostaniaktól. — Szintén ugy perdül ott is a beszéd, lágy vagy kemény hangzatokra lévő vigyázattal, mint most

*) *Schwartner* introductio in rem diplomaticam p. 61. Magyar Minerva 4^{dik} darab p. 358.

Révai antiqv. Lit. Hung. Vol. I. p. 23.

**) *Pray* vita S. Elisabethae viduae — nec non B. *Margaritae* virginis, quarum illa Andreae II., haec Belae IV. Hungariae Regum filia erat. Tyrnaviae a. 1770.

gyakoroltatik. — Egy szóval: ugyan azon hatható egyenlőség tsemetel minden régi magyar Iroványban, melly nálunk most is virágzik.

§. 164.

A régi magyar Iroványoknál arra kell mindenek előtt figyelmezní, hogy deákos ortographiánknek több idő kori szennyét nyelvünknek ábrázatjára ne dörgöljük — hogy mondom azt, a mi tsupán tsak régi európai írásunk színét piszkolja, nyelvünk tökéletlenségének ne tulajdonítsuk — a miben nagyot fillentett az, egyébként bőv tudományu *Pray György* is *).

§. 165.

Sokat kellett a mult Századok forgásában egyengetni 's változtatni azon deákos magyar írásban, mellynek, a mint már bévezetőleg sajdítám, többféle nemzetségü körösztenyi papok voltanak kezdői — miglen; számos javitgatások mellett, az ő mostani már ugyan sokkal tisztességesebb, de még sem mindenütt egyenlőképen gyakorlott formájához jutott.

*) Ut sic pateat, *scriptionis non lingvae nostrae tanta ruditas, quantam Prayus notat. Révai antiq. Lit. Hung. Vol. I. Suppl. p. 339.*

Nem töltheték időt ezen írásunk színváltoztatásainak szerszerént való elé adásában; tsak kárimásan ejtek felőlők egynehány szót:

A régi magyar Iroványak első és fő hibája az: hogy — minden jel héján lévén, melly hosszú Magánhangzókat különböztetne rövidektől — sok helyett bajos észre venni a szavaknak, valóságos ki mondásoktól függő, értelmét *).

Sokat botránkoztatta első deákos magyar Íróinkat a rövid *a* betű is, közelítvén az *o*-hoz. Onnét jő, hogy *o*-t irtak sokan *a* helyett; ehhez fogva pedig *u* vévődött fel *o* helyett. — Tekéntetben vévén ezek mellett azt is, hogy az *γ* sokáig, sőt még a tizenhatodik Században sem volt ismeretes az ő mostani segéd formájában **) (§. 21); könnyű el érteni, hogy *Mogor* nevezet alatt *Magyart* értett az akkori Író — abban sem lehet kétség, hogy a hol *Gothus* betűkkel *eg nog heg* írva találtatik, ott sem lehet a szó ejtést józan ítéllettel másként gondolni, mint így: *egy nagy hegy* — hogy tehát nem tsak hasonló volt ezen szavak akkori ki mondása a mostanival, hanem

*) Idő menet és még a tizenhatodik Században is így különböztették a hosszúság *á*-t és *é*-t a rövidektől: *ā* és *ē*. L. *Erdősinek* 1530^{ban} nyomtatott *Grammat. Kazinczy magyar régéségei között a 10^{dik} levél számnál.*

**) Ugyan azon helyett.

az Író szándéka is ugyan azon hangozatra volt intézve.

Ó helyett *eu*-t irnak a Frantziák mind ekkoráig. — Ha tehát *eut* esztendeut hoz elő Szent Margit élete (§. 163), tagadhatatlan, hogy öt esztendőt akar mondani, és szörnyű balgatagság volna, azt csak gondolni is, hogy akkoriban ezt a két tagú szót *idő* három taguan (mint *i-de-u*) ejtették a Magyarok.

Az Krakkóban (a. 1549) nyomtatott *Ortographia Vngarica* *) is azt hozza elő, hogy „némellyek imez ilyen igéket butsú és Béts“ így írják *buczu, bęcz*; némellyek így „*bech*“; némellyek „*bęcy*“ — de ezeknek, úgy mond, egyikének sints „olyan nagy ereje, ha mindenütt egyaránt mondjuk a betűket.“

Hát azok a köröszmény imádságok, mellyek ugyan azon 1549^{ben} nyomtatott könyvetskében toldalékul adatnak elő, vallyon nem bizonyítják-e azt, hogy ámbátor különbözött az akkori magyar deákos írás a mostanitul, de csak ugyan szinte azon hangon tsordult minden valóságos magyar szájból az eddig meg nem változtatott imádság, mint mostanában.

Mind ezek arra mutatnak, hogy igen is ferdén itél, valaki a deákos írásnak nálunk koron-

*) *Kazinczy* magyar régeségei 144^{dik} levél szám alatt.

ként változtatott formáját ollybá veszi, mintha szinte annyit tántorgott volna egyszersmint a nemzeti nyelv is — arra nem figyelmeztvén, hogy ez semminémő változást nem enged az ő mindenkor állandó ágozatiban.

§. 166.

Tudva való dolog, mennyire terjedő legyen a sokféle dialectusok száma minden napnyugoti nyelvekben egyről egyig. — Erre tekintvén, azt állítja egy fő tekintetű philologus (Gottsched), hogy nem találta olyan Nemzet az egész föld kerekiségén, mellynek nyelvében tökéletes analogia találatnék; annak okáért úgy vélekedik, hogy, ha még ennekutánna némelly, a böltsesség tudomány ágozatihoz alkalmaztatott ujj nyelv találatnék fel, az sem lehetne ilyen fogatkozás nélkül *).

Lám pedig! a dolgok elettebb fényre hozott állásában, nyilván valónak kell tartani a magyar nyelv mindenkori egyenlőségét. — Tsak egy ajakur és azon beszédü nálunk, nem tsak az elő kelőbb, hanem a tanútlan Magyar is közösleg; sőt tapasztalt dolog, hogy az egész Hazában senki sem aprózza szebben a magyar beszédet, mint az elegyes közép nép — keveset, vagy semmit

*) *Gottsched deutsche Sprachkunst, Einleitung §. 7.*

sem értvén a felsőbb Karon lévőknél gyakorlott idegen nyelvekhez, melyekből többféle possadék szívárogo a tudósabbak magyarságára!

Jól tudta ezt *Faludi Ferentz* „a ki ékesen „szólló tolla miatt köz néven magyar Cicerónak „kivattaték.... ’s mind azon annya tejével szopta beszédet mondott: természetest, kellőt, tulajdon magyart.... mert azok a tanúk benne, „kik ötet közelebbről esmérték, hogy ő el szókott volt a köznép és tseléd közé járogatni, „tsak a végett, hogy őket szabadabb beszédre „fel bátorítván, igazabban ki tanulhassa a tulajdonabb magyar szó ejtésekét. A miket észrevett, azután fel is szokta nagy gonddal irogatni. Egy különös jegyző könyve volt tele mind „ilyen öszve gyűjtetett kinttsel“ *).

§. 167

Valóban, ha egyedül tsak azt vesszük fontolóra, hogy nálunk mind eddig a leg alsóbb osztályu közköpű sem szörnýtett nyelvünk dísziben semmit — holott más Nemzeteknél főképen az otromba tseléd és paraszt nép zúrja zavarja leg inkább a beszéd formáit — már tsak

*) Révai Miklós, az tőle (1786^{ban}) ki adott *Faludi Ferentz* költeményes maradványinál előre botsáttott biographiában.

innét elegendőképen ki tettszik, hogy a magyar Nemzetnél tökéletes egyenlőségre hajlott a beszéd mindjárt kezdetében — hogy azon ép állapotban találni őtet, agozatira nézve, mind ekkoráig — hogy azont léssen ezután is, valamekkoraig életben marad.

Tizenharmadik Rész.

Van-e a magyar nyelvnek másokkal valami rokonsága?

§. 168.

Egy, ennek előtte száz és néhány esztendővel írt Magyar Ország topographiája ezt hozza elő: „Bizonyos dolog, hogy a *Scytha* vagy is *Magyar nyelv* minden másoktúl különbözik. — Oka pedig az, hogy a *Jáphét* nemzetsége, tudni illik „a Scythák, *Bábel* tornyának építésében nem „közösültek, 's annak okáért nyelvek zavarításával sem büntetettek meg, mint a többi nemzetségek“ *).

*) De idiomate vero certum habe, *Scythicum* atque adeo *Hungaricum* quoque ab omnibus aliis discrepare. Causam in id retuleris: quod — cum *Japhetitae* Scytharum progenitores sese turris *Babel* aedificio non miscuerint — linguae cum aliis tribus confusione mulctati non sint. *Topographia M. Regni Hungariae, olim a quodam Societatis Jesu sacerdote conscripta, dein studio cujusdam ex eadem societate sacerdotis emendata et aucta. Lib. II. Cap. 1. §. 25.*

§. 169.

Meszsziire hozna, ha szoros kérdés alá botsátanók az izelétett mondásban elő forduló két fel tételt, mellynék egyike az, hogy a régi Scythák *Jáphét* nemzetségéből szármoztak; másika pedig az, hogy ez a nemzet Bábel tornyának építésében nem közösült — de az benne foglalt következtetés csak ugyan világos dolognak látszik, az elettebb forgatott értekezések nyomán: hogy tudni illik a magyar nyelv zavarodást soha sem szenvedett.

Már ez, ugy tettszik, magánként is oda vezet, hogy a magyar nyelvnek másokkal nintsen semmi rokonsága; azonban nem leszen haszon nélkül, ha még gyorsabban is meg vizsgáljuk a dolog mi voltát:

§. 170.

Ha valamelly más nyelv rokonos volna a magyarral, hasonlítani kellene néki ezzel, leg alább némelly ízekben, és alkalmasint azon egy szótagu törzsökök volnának benne, mellyekről az 129^{dik} §. téssen említést.

Az ollyatén nyelvben, ha nem ugyan azon, leg alább közel hasonlító nevezetűek volnának a szülék, gyermekek, testvér 's egyéb atyafiak, mint a magyarban — nem különben a számak, színek, lábas marha, baromfi, gabona, gyümöls 's a f.

A magyarral meg egyezőnek kellene az ollyatén nyelvnek lenni a Névszavak ejtegetésében, az Igék hajtogatásában, a beszédet tsínosító rokonos pótok és hangok szövetségében.

Szóval: leg alább annyira mennyire láthatóknak kellene azont lenni a magyar nyelv éllemetes és változhatatlan tulajdonságainak.

Már pedig, ha így vesszük a dolgot, alkalmasint azt ítélhetjük, hogy az egész kerék földnek nálunk ekkoráig isméretes nyelvei közül egyetlen egy sem rokonos a magyarral.

§. 171.

Meg lehet, hogy *Ásiának* némelly, nálunk még elégtelenül isméretes, tartományában talál-tatik magyar eredetű, nyelvü és ajaku nép; de mind ekkoráig nints bizonyágunk felőle.

§. 172.

Már tsak a rövid magyar *a* magánként is tündéres oszlató jel minden más európai ki tisztúlt nyelvekre nézve, az ő különös tulajdonságai mellett (§. 6).

A *Szlávok* (Tótok) több felé el ágozott dialectusai nem igen kedvelik a magánhangzó betőket; sőt a héján vannak sok szavaikban (§. 19). — A többi Európaiak beszéd nemei mindenestől bővelkednek kettős hangu betőkkel (diphtongi),

mellyeknek ki mondása nehezékes lévén, sokféle képen habartatik környösleg 's olyan zordon, hogy sokszor csak nagy nehezen lehet észre venni a szóban lévő nevezet valóságos gyökerét *).

Sőt átaljában is különböznek minden más európai nyelvek a magyarral természeti alkotása és foganatja mellett. Ennek bizonyosságát lelheti minden philologus, mihelyest, nem terhelvén fáradságát, össze hasonlítandja az eddig fényre hozott magyar nyelv ágozatit másokéval.

§. 173.

Ezeknek ellenében, csak ugyan szaporodik Tudósaink között, a mint már bé vezetőleg mondtam, az a vélemény, mintha közel lévő rokonságban volna a magyar nyelv a *Finnusok*, és némelly *Lappók* beszéd nemeivel.

Az így gondolkozók többnyire *Sajnovicssal* tartanak, a ki (1777^{ben}) azt gondolta meg bizonyítani, *hogy a magyar ugyan azon egy nyelv a Lappókéval* **) — ki is, született Magyar lévén, tökéletesen értett anya nyelvéhez. A mellett, tu-

*) Ezt az egyetlen egy német szót *ein* vévén például — tudva való dolog, melly szörnyű nagy, Országokra 's Tartományokra oszló különbség légyen ennek ki mondásában.

**) Joannis Sajnovics S. I. Ungari Tordásiensis e Comitatu Alba-Regalensi, Regiae scientiarum Societatis Hafniensis et Nidrosiensis socii *Demon-*

dományokban meg gyarapodott férfiúnak is méltán mondathatik, minekutánna hivatalára nézve tudós szerzetű Papok közé tartozott, egyszersmint pedig két rendbeli tudós társaságnak tagja volt. — Ha mind ezek fölött azt is meg gondoljuk, hogy csak nem egész egy esztendő-t töltött a földnek éjszaki utolsóbb karimáján, 's ottan a Lappókkal társalkodván azon iparkodott, hogy nyelvöket lehetőképen meg tanulhassa — valljon! van - e mit tsudálni, hogy többen állottak elé nem sokára, a kik ezen érdeemes férfiú te-kéntetére nézve, a munkának tzímezetje mellett (*demonstratio*), bizonyosnak vették annak egész foglalatját — ámbátor nem ér egy babot az egész munka, a mint ezt tüstént meg bizonyítom:

Mindjárt azon emlétett tudományos erkélyének első küszöbén, magyar nyíltszivűséggel meg vallja Sajnovics, hogy ő átaljában nem érthette a Lappók beszédét; de más Magyar sem érthetné őket. — No! már ez a hiteles vallomás magánként is sokkal külömbözőre mutat, mint hogy Lappókkal egy ajaku volna a Magyar! — Ezt igazán meg tudni valóban egyébként nem lehetett, hanem csak azon éjszaki nemzetek személyes meg

stratio, idioma Ungarorum et Lapponum idem esse, Regiae scientiarum societati Danicae praelecta Hafniae mense Januario a. 1777. — Erre támaszkodnak a folyvást következő értekezések.

látogatása mellett; de egyébként otthon marattan is el végezhetne volna egész munkáját — melly, saját szája vallása mellett (§. III.), továbbra nem terjed, hanem hogy fel forgatta *Leem* Lappóniai Grammaticáját és Szótárját, irányozgatván mindenütt, ha nem fordul-e bennök elő némelly magyarhoz hasonló szó.

Igy űzött fűzött öszve száz ötven olyan Lappóniai szót, mellyben magyarral egyenlő hangzatot és értelmet gyanított. De én azt tartom, hogy talán egyetlen egyet sem értene közülök nálunk senki, ha melléjük nem tette volna ezeknek deák értelmét is.

Akár *Leem* Dániai ortographiáját kövessük — mellyben tudatlannak vallja magát Sajnovics — akár ahhoz tartuk magunkat, a mit változtatott benne, egy oda való tiszteletes lelki pásztor utasítása szerint, tsak ugyan szörnyen különböznek a hasonlóknak gondolt szavak.

Leg közelebb jár még, ezek közt, a lappóniai *vuod* a magyar *vadhoz*; de ez is tsak azon fel tétel alatt, ha nem kétszeres hangu vagy tán épen két szótagu ennek elsőbbike. — Távolsabb jár a vékony hangu magyar *vér* a lappóniai *vuortul*, 's e mellett is azt kellene jól tudni, ha nem két tagu-e az utolsóbb szó? — De, ki talál egy könnyen hasonlóságot *kéz* és *giet* vagy *kiet* — *vaj* és *vuoi*gi — *nyil* és *niuol* vagy *nyuol* — *mony* és *manne* vagy *mane* — *szem* és *salme* — *száj*

és szolve vagy solve — *kő* és kedge — *kép* és kop vagy kov — *bő* és buos vagy buofs — *szép* és zsieppe között?

Mind ezek, azt tartom, borzasztó hasonlatosságok. De hát! ahhoz mit mondjunk, ha *elme* és mieel, *szekér* és keresz is egyenlőnek találattik? — tudni illik fonákul (quasi per anagramma) vévén e két szót!

Már tsak onnét is, hogy az toldalékban foglalt 747. gyöker szavak közül egyetlen egyet sem gyakorolnak a Lappók egy tagban foglalólag ugyan azon magyar értelemben, elégséges bizonyosságul szolgál, hogy semmi némő magyar magot nem találni a Lappók nyelvének szemetén!

A szónevek ejtegetésében és az Igék hajtogatásában melly nagy különbség légyen az hasonlónak mondott két nyelv között, elegendőképen ki tettszik már onnét: hogy a Lappóknál *regulánként*, egyes Számban az első, második, negyedik és ötödik ejtés mindenkor hasonló — az Igék törzöke pedig nem a jelentő Mód Jelenvalójának egyes harmadik személyében (§. 109), hanem vagy *Fielstrom* ítélete szerént az, mindenkor *t*-vel végződő *határozatlan* (infinitivus), vagy *Leem*-mel tartván a *parantsoló Módban* (imperativus) találattik.

Innét el ítélni, hogy a hasonlónak állított két nyelv közt igen is szörnyű különbség van a beszéd szerkeztetésére nézve is.

§. 174.

Hogy a *Finnusok* nyelve is rokonos legyen a magyarral — azt tsak mellösleg hozza elő Sajnovics emlétett munkájában; nem is mond a felöl egyebet, tsak a mit *Rudbeck* 's ennek követői, már ő előtte, híreltek.

Ezek is tsupán tsak némelly szók hasonlatosságával akarták meg bizonyítani ezen két nyelvnek rokonságát. — Ugy de! az ő ítéletök szerint, e következő magyar szók hasonlítanak a melléjük tett finniaiakkal, úgy mint: *felhő* pilvi; *homály* suma; *esső* svade; *világ* valkaeus; *hallás* cuulemi; *fa* puu; *szelídség* hiliaesus; *tó* suuo; *igaz* ockio; *tűz* totto 's a f.

Valljon! minő fülhöz illendők ezek a hasonlatosságok? — Elég-e, ha tetszősök azoknak, a kik *Rudbeck* véleménye mellett, a sarkalatos számak első tízedjét is egy ajakunak merik állítani e következő négy féle formájában?

magyarúl	némelly Lappóknál	más Lappóknál	a Finnusoknál
1. egy,	auf,	ackt,	yxi.
2. kettő,	guoft,	quecht,	caxi.
3. három,	golv,	kolm,	colme.
4. négy,	nielja,	nelje,	nelja.
5. öt,	vit,	vit,	vüsi.
6. hat,	gut,	kot,	cuusi.
7. hét,	zhieczhia,	giegie,	seitzemen.
8. nyóltz,	kautze,	kackze,	cahdexan.
9. kilentz,	autze,	atze,	yhdexen.
10. tíz,	laagi,	lacke,	kymmenen.

Untig elég ez! ugy-e?

§. 175.

Isméretes tudományu Hazánkfia *Fessler*, a Magyarok történeteiről németül irt könyveiben, valóságos kútforrásból merített tudósításokat hoz elő, az érintett nyelveknek hasonlításokra nézve *). De, ezekhez fogva, ő is azt tartja, hogy a Finnusok eredetökre nézve különböznek a Magyaroktól, bizonyítván ezt mind *nyelvök*, mind nemzeti tulajdonságaik *külömbisége*.

§. 176.

Nem ide való, hogy azon, már bévezetőleg érintett kérdésen meg akadjunk: ha valljon Európának éjszaki utóbbik tartományiban volt légyen-e a régi Magyarok hajdani, 's tán leg első lakások, vagy nem? — Ez a Történetírók dolga!

Itt, nyelvünk állapotjánál tovább nem botosátkozhatván, egyedül csak az vévődött szempon-túl, hogy azok, a kik *Göntzöl szekerei* alatt fekvő tartományokból származtatják a régi Magyarokat, főképen az elé morzsolt nyelvbeli hasonlatosságokkal akarnák ezt vélünk el hitetni.

Kérdés tehát: van-e az eddig mondattakban annyi hitel, hogy az által füsté válna a szóban lévő nyelvek gyanított rokonsága? — Erre pe-

*) Ex lingvarum totius orbis Vocabulariis Augustissimae (Catharinae Imperatricis) cura collectis.

dig, a mint már elősleg mondtam, az éjszakai Tudósok adhatnak illendő feleletet, ha kedvök telik, hogy az itt elé adott magyar nyelv ágozatt ízenként öszve hasonlítsák az ottani többféle beszédnemek tulajdonságaival.

E végett nem lészen szükségtelen, hogy még gyorsabban is meg rázogassuk a szóban lévő hasonlítást:

§. 177.

Fielström Grammaticája szerint *), a *Sve-tziához* tartozó Lappóknak kilentz magánhangzó (vocalis) és tizenöt kettős hangu betőjök (diph-tongus) — a Finnusoknak pedig nyoltz Magánhangzójok és tizenhat diphtongusok vagyon. — Ellenben *Leem* öt Magánhangzót, harmintz kilentz diphtongust, és tizenhét Mássalhangzót állít a Lappók nyelvében.

Már pedig a magyar nyelv, természeti tulajdonsága és szeplőtetelensége mellett, kettős hangu betőt nem szenved (§. 1); miként lehetne tehát rokonságban az diphtongusokkal annyira bővelkedő polaris nyelvekkel, hogy az onnét származó sokféle nyikogás miatt, a hegy allyai Lappó a tengeri párton lakozó Hazafiát nem érti **)? —

*) Sajnovics demonstr. §. IV.

**) Ibid. §. I.

Sőt csak ez is nyilvánosságos jele, hogy a magyar nyelv, már első rúgóira nézve, szörnyű nagyot különbözik a Finnusok és Lappókétul.

§. 178.

Ha csak olly keveset értett volna Sajnovics a magyar nyelvhez, mint azoknak nagy része, a kik szavai után indultak a tőle bizonyosnak állított nyelvbéli rokonság ösvényein, nem lehetne még fölötteképen tsudálni elmebéli tsavargásait.

De, lám! maga is derekasan fejtegeti, ugyan azon munkájában, a magyar nyelv eredeti tulajdonságait — holott azt is bizonyítja az 158^{dik} §. értelméhez fogva, hogy nints a magyar nyelvben ollyatén különbség, melyet *különös fajnak* (dialectus) lehetne mondani, igen kevés szó találtatván benne, melyet másként ejt a Duna mellyéki Hazafi, hogy sem mint a Tisza-háti — egyébként tökéletesen értvén egy mást mindekben — közibök számlálván az Erdélyben lakozó Székelyeket is *).

§. 179.

Miként fér össze a józan itélettel, ha ki rokonosnak állítja az kérdésben vett nyelveket, ambátor, az elé adott bizonyítások szerint, kü-

*) Ibid. §. VI.

lömböznek már első kanótyaira és eredeti öszve alkotásokra nézve?

Miként lehet *ugyan azon fajnak* mondani a Lappók nyelvét a magyarral, ha ezen vélemény költőjének tulajdon szavaiból azt halljuk, hogy: „ha az két nemű nyelvekben egy aránt hangzó „szavakat mind azon értelemben vette volna fel, „mellyben magyarul gyakoroltatnak, nem teként- „vén arra, hogy más értelemben veszik azokat a „Lappók, az egész (lappóniai) Szótár által véte- „lére lett volna szüksége“ *)?

§. 180.

Hogy mondhatta tehát Sajnovics: „hogy a „magyar Nemzet ugyan azon egy törzsökből szár- „mazott a Lappókkal, és hogy csak egy ajaku 's „beszédü volt ez a két féle Nép hajdan“ **)?

Lássuk! mint légyen, illy hatalmas ellenke- zésekben, Sajnovicsunk előre kelő vonakodása:

*) Si enim, neglecta significatione, omnia vocabula adscribere vellem, quae apud Ungaros quoque, sed in diversa significatione reperiuntur, totum fere Nomenclatorem huc transscribere debuisssem. *Ibid.* §. VIII. 4.

**) Quamquam largiamur, utramque Gentem, Ungaram nempe et Lapponicam, unum eundemque olim populum constituisse, eandem linguam eandemque dialectum locutas fuisse. *Ibid.* §. I.

Sok száz esztendeje már, úgy mond, hogy a mostani Magyarok Elődei (ötödik Századnak kezdetében) ki bontakozván az poláris lakhelyből, távol fekvő tartományokra költözének. Az olta, soha többé öszve nem kerültek, az hátra hagyott vér szerént való atyafiakkal. Már! ha fel vesszük, melly nagy változás történt légyen más európai nyelvekben idő jártával, az is könnyen észre vehető, hogy az otthon maratt Lappók is sokat változtattak az övékében. De, miért nem lehetne hasonlót gyanítani a Magyaroknál is? — „Vala-
„mint tehát a Lappók meg változtatták eredeti
„nyelvöket, szint úgy változtathatták ezt a Ma-
„gyarok is: de hihetőképén ellenkező módon —
„és így nints mit tsudálni, hogy a Lappót már
„nem érti a Magyar; sőt tsudára méltó, és a
„nyelveknek szokott viszontagságaival meg nem
„egyező dolog volna, ha még most is értenék egy
„mást“ *).

Igy okoskodik Sajnovics! — Már! hihetőnek lehessen-e azt tartani, hogy a Lappók ezer

*) Ergo, dum Lappones primaevum suum idioma mutarunt, poterant mutare et Ungari suum, sed aliter et diversa ratione mutasse credendi sunt: ut adeo minime mirum videri debeat, hodiernum Laponem ab Ungaro non intelligi; quin potius maxime mirandum et praeter consuetam linguarum vicissitudinem foret, si se mutuo hodieque intelligerent. *Ibid.* §. I.

négyszáz esztendőök folytán töstül változtatták volna meg eredeti nyelvöket? arról csak a vélek és történeteikkel jól ismérős Tudósok ítélhetnek leg jobban; de! a Magyaroknál gyakorlásban lévő beszéd színében hasonló változást csak gondolni sem enged a józan ítélet, az eddig felhozott bizonyítások mellett.

Sőt könnyen észre vehette volna Sajnovics, hogy nagy maga felejtve jutott ezen tétovázó ítélethez: mert — nem de nem igaz-e az ő már hátrább (§. 178) említett saját vallomása szerint, hogy mind ekkoráig „nints a magyar nyelvben „szegről végről ollyatén külömbség, mellyet különös *fajnak* (dialectus) lehetne mondani,“ igen kevés szó találtatván, mellyet másként ejt a Duna mellyéki Hazafi, hogy sem mint a Tisza háti — egyebként tökéletesen értvén egy mást mindenekben — *közibök számlálván az Erdélyben lakozó Székelyeket is!*

Már pedig! — „hogy a *Székelyek* azon *Hunnusoknak* valóságos tsemetéi, a kik leg először támodták meg Pannoniát“ *) — azt valóban nem egy könnyen tagadhatja valaki.

*) *Hi Siculi Hunnorum* prima fronte in Pannoniam intrantium, etiam hac nostra tempestate, residui esse, dubitantur per neminem. *Thurocz Chron. Hung. Part. I. Cap. 24.* — *Conf. Simonis de Keza Chron. Lib. I. Cap. 24.* — *Werböetz Tripart. Part. III. tit. 4.*

Áttilának holta után (a. 454) a Hunnuszok vissza szorúltak Scythiába. Csak kevesen maradtak hátra Erdély szélein — több *Szezből* (Canton *) egyesült szövetséges köztársaságot (respublica) választván országoló erejöknek.

Bizonyos dolog, hogy a Székelyek ezen első letelepedésük óta, négy száz 's több esztendeig soha össze nem kerültek az Scythiába visszatért atyafiakkal. — Ugyan azon birtokban maradtak annakutánna is, midőn a Magyarok mostani Hazájokat újra elfoglalták 885^{dik} esztendőnek táján. — Folyvást főn tartotta a Székelység mind ezen időkben 's azontúl is az ő tulajdon nemzeti characterjét; saját zászló alatt hadakozott mindig; „sőt azt is nehezen szenvedte, hogy idegen személlyel meg mátkásodna valaki az oda „tartozandók közül — mind erkölcs és szokás, „mind pedig a törvényre nézve nagyot különbözvén a többi Magyaroktól“ **).

Ezekből ki tesszik, hogy a Székelyek, első megtelepedésük óta, szüntelen együtt tartván, derekasan különböztették magokat más Nemze-

*) Régi Iroványok *hat Széket*, vagy is *hat Nemet* emlegetnek — de ez a Historiát illeti!

**) Gravatum patiuntur suam familiam domumque externae nationis misceri connubio: moribus, ritibus ac legibus, aliorum Hungarorum sunt longe dissimiles. *Oláh Hung. Cap. 18.*

tektől. Sőt a Magyarokkal is, először ugyan négy száz egész esztendeig tellyességgel semmi közösülésök nem volt, 's annak utánna is folyvást mintegy tőlök el oszlott állapotban maradtanak mind ekkoráig. De lám! tsak ugyan neim változtattak nyelvökben semmit: ámbátor körül voltak fogva mindenféle, a közönséges vándorlás okául öszve zavart módon beszéllő Nemzetekkel — tsak ugyan szinte olyan épen tartották fel Áttilával beszáguldott ős atyáik nyelvét, mint a többi, négy száz esztendővel későbbben vissza tért Magyarok — tsak ugyan egy értelemben veszi még most is az toldalékul fel számolt 747. gyökérszótagot mind a *Szekely*, mind a tőle ugy mondván fottig el idegenedett *Tsalóközi* lakos — tsak ugyan semmit sem változtatott egyike vagy másika, se a Szónevek ejtegetésében és Igék hajtogatásában, se a beszédnek egybe szerkeztetésében. Egyenlő a hosszabb vagy rövidebb Szótagok ejtése itt is amott is — hasonlók mindenkénel a szópótok 's ezeknek alljai — szóval: tsak egy ajaku és beszédü marad a gyökeres Magyar öszveséggel és állandóul.

§. 181.

Bizohnál bizonyosabb ekként, hogy a magyar ajak szinte olyan idegen a Lappók és Finusok beszéd nemeitől, valamint más minden európai nyelv rokonságától.

Hogy Sajnovics amazokat még is egy karba helyhezette, azt valóban csak ezen jámbor férfi hatalmasan fel ingerlett képzelő elméjének lehet tulajdonítani: mert minden más egyéb nyelvekre nézve, az ő saját szavai ím ezek: „A „magyar nyelvben olyan különös a ki mondás, „hogy már csak azont is mindenestől idegen a „körül lévő Népek beszéd nemeitől. Ugyan csak „ez lehet oka annak is, hogy — ámbátor sok „idegen nyelv gyakoroltatik nagy roppant Országunkban, ugymint Heber (Zsidó), Görög, „Deák, Illyriai, Német 's ezeknek többféltől el „ágozott nemei — csak ugyan tudtomra még senkinek sem jutott eszébe, hogy ezeknek valamelyikével hasonlónak állítaná a magyar nyelvet“ *).

§. 182.

„Eleget nem tudálhatom — úgy mond Sajnovics — némelly éjszaki Történetírók nyilván

*) Ungarorum certe idiomati enuntiatio ita singularis competit, ut vel hac sola ab omnibus adjacantium populorum lingvis se distinctam abunde probet. Eaque causa esse poterit, cur — licet varia idiomata extera in amplissimo Regno passim usurpentur, puta: Hebraicum, Graecum, Latinum, Illyricum, Germanicum, cum multis aliis ex his deductis lingvis — nemini tamen, quod sciam, in mentem venerit, Ungaricae linguae convenien-

„való tévelygését, midőn azt állítják, *Rudbeck* „elé adási szerént, hogy a Magyar ugyan azon „egy Nemzet a Tótokkal. Az ugyan valóságos „igaz, hogy Magyarországban nagy részént Tótok is laknak; de ezek, nyelvökre nézve, néhány „egy mástól költsönözött szót ki vévén, szörnyen „külömböznek a Magyaróktól“ *).

Vakton irva lehet igen is mondani, az itt felhozott éjszak földi Történetírók bal vélekedését — szint ugy vakton irva találta a francia encyclopédiában is: „hogy a magyar nyelv Tót faj, „rokonsága lévén a Cseh, Lengyel és Oroszok „beszéd nemeivel“ **).

De! van-e mit tsudálni, hogy az Idegenek, sőt ezek közül némelly Tudósok is, Tót nemzet-

tiam cum harum aliqua adstruxisse. *Sajnovics Demonst. §. III.*

*) Neque demirari satis possum Historicorum quorundam, in his borealibus partibus scribentium manifestum errorem, cum Gentem Sclavonicam seu Slavonicam eandem cum Ungarica esse, duce Olao Rudbeckio patre (*Atalanticae* Tom. I. Cap. 3. §. 18) affirmant. Verum quidem est, magnam Ungariae partem a Slavica Gente incolí; sermone tamen, si paucas voces excipias, quas ab invicem mutuati sunt, tam ab Ungaris differunt, quam qui maxime. *Ibid. §. VI.*

**) L. a Dideróttól közre bocsátott francia encyclopédiát, ezen szójel alatt: *Hongrie.*

ségnek tartják a Magyarokat, valamekkoráig honyi Tudósaink közöslég tsúfra nem ejtik nemzeti nyelvöknek a Lappók és Finnusokével tsürve tsavarva gyötrelt tzundrás rokonságát? — Hiszen sokkal többet idegen ő ezekhez, nem lévén velek átaljában semminémű közösülése, mint a Tót nyelvhez, mellytől tsak ugyan el fogott né-mellyet — de! hadjuk ezt a következendő Részrc.

Tizen negyedik Rész.

Mi köze van a magyar nyelvnek más idegenekkel?

§. 183.

„Alkalmasint kellemetes szavok járása a Magyaroknak, hogy nemzeti nyelvök anya nélkül jött, e világra, és szűzen maradván, magzatot sem „ismér“ *)!

Ez pedig, más szóval, annyit mond, hogy a Magyarok köz véleménye szerint, az ő nemzeti nyelvök magánként eredett, és kezdetétől fogva szüntelen azon saját kebeléből szívárgó természeti állapotjánál meg is maradt, semminémő fajt nem ismervén, de nem is várhatván.

Ebben már, úgy tetszik, az elé adattakhoz fogva, úgy is kétsége senkinek sem lehet.

§. 184.

Ugy de! hát tellyességgel semmi köze sem volna a magyar nyelvnek más idegenekkel?

*) *Amant plerique Ungari lingvam suam sine matre genitam et virginem sine filia compellare. Sajnovics Demonst. §. III.*

Vagyon igen is. — Hiszen! ha megszűnnek öszve kerülnek olyan Nemzetek, melyek külföldiök mind beszédökre, mind hitök és valóságokra, mind egyéb szokásaikra nézve, többféle tanulnak idő jártával egy mástul, mellynek híre neve héján voltak addig elé.

A Magyarok is tehát, által költözködvén ősi lakhelyeikből Európába, egyet is mást is láttak, hallottak 's tanultak a napnyúgoti Nemzetek társalkodásában és szövetségében, a mihez annak előtte semmit sem értettek — meg tartván ugyan az illeténeféleknek másoktól hallott nevezetjeit is; de egyszersmint magyar ajakhoz illendöképen fodorítván az idegen szökat, valahol ezeknek ki mondását terheltek.

§. 185.

Mindenek előtt, másunnét szerzettnek kell vallani mind azt, a mit nem elébb, hanem tsak Körösztenyekkel való társalkodásból, késöbben pedig a keresztelessel vett oktatásból tanultak a Magyarok — kik is, hihető, hogy Tótoktul hallották leg először a meg tért hiten lévöknek nevezetjét; de az is meg eshetett, hogy már sokkal elébb — látván a körösztok mellett gyakran térdeplő szomszédokat — ugyan azért Körösztenyeknek nevezék öket.

Ekként pedig kétséget szenved, helyesebben légyen - e *a helyett* mondva 's írva *Keresztyen*

vagy *Körösztén* — mintegy a Tót eredet bizonyosságául!

§. 186.

Ellenben szem látomást észre vehetni az következendő 's ezekhez hasonló szavak *körösztényi* 's nagy részént deák eredetét, mint: *templom*, *mise*, *mester*, *iskola* vagy *oskola*....

Némelly illetének furtsán alkalmaztattak a magyar kényesebb ajakhoz, p. o. *Érsek* *), *Püspök*, *Pünkösd* (*pentecoste*), *Karátsony* (*incarnatio*), *ereklye* (*reliquiae*) 's a f.

§. 187.

Ugyan oda tartoznak minden ollyatén eszközök, számszerek, *portékák* 's a f. nevezetjéi, mellyekkel Európában 's nem elébb ismérkedtek meg a Magyarok, p. o. *kávé*, *tzúkor*, *tsokoládé*, *pistoly* 's a t.

Nagy ostobaság volna, ha az illeténfélét magyar származásának tartaná valaki.

§. 188.

De! hirtelenkedni sem illik az efféle etymológiákkal, és azonnal számkivetésre ítélni minden magyar szót, mihelyest nem tsak hangozat-

*) Ugy tetszik hogy a francia *Archeveque*ből ványalódott.

jára, hanem értelmére nézve is hasonlít más európai nyelvek szavaival.

Bánodalommal mondom, de meg kell vallanom, hogy nagyot hibáznak ebben hónyi Tudósaink között olyanok is, a kik egyébként mások fölött jobban ismérik anya nyelvöknek természeti gyönyörűségeit.

A ki habahurgyáskodni nem akar, azt vegye mindenek előtt fontolóra: ha nem eredeti magyar szó-e az, mellyet másunnét hozzánk jöttnek gondolt?

§. 189.

Valami a magyar nyelv *tulajdon ágazatihoz* tartozandó, azt, bölts okoskodás mellett, az egész világ kerekiségén lévő beszéd nemek közül egy sem tagadhatja el tőle.

Sőt! a mit másoktól költsönözött, egyebet nem illet, hanem tsak ékesítést és tsínosodást.

Ugyan is! egyedül tsak ezen utóbbik tekéntetből lehet azt mondani: hogy a Magyarok még sokkal hátrább járnak az enyészet és délfelé lakó szomszédjaiknál — tudni illik nemzeti nyelvöknek *gyarapításában* 's *ékesítésében*, az nálunk is naponként elébb kelő 's tovább terjedő tudományak és mesterségek nyomán.

§. 190.

Eredeti élesztő sajátsággal valóban sokkal folyúl éri nemzeti nyelvünk a többi európaiakat

egyről egyig. — Bizonyságul szolgálnak az ő, már hátrább fényre botosított ágozati, ha ezeket más egyéb nyelvekével öszve hasonlítjuk. — Bizonyítja ezt egy fő tekintetű philologus is (Gottsched), kinek magyarázott szavai ezek: „Leg „böltsebb okokra nézve azt mondhatni, hogy az „*európai nyelvek egyről egyig* a régi *Celta* és „*Scythiaiból* eredendők. Ettől a hajdan közön- „séges anyától sok törzsökszó vetemedett az eu- „rópai négy fő nevezetű (Görög, Deák, Német „és Tót) nyelvre, és ez bennök találtatik most „is el annyira, hogy ezekben alkalmasint hason- „lók egy máshoz“ *).

§. 191.

Ha ki tehát ollyatén szókat, mellyek a *Scythiaiból* az az *magyárból* eredendők, visszaánt gyúrólag, Európai fajnak, és így a magyar nyelv- re nézve idegennek tart, az józanabban nem itél, mint ha más valaki fekete tenger habjait fitogat- na a Dunában: mert a magyar nyelv eredeti tör- zsök szavait szintén olly könnyen észre lehet ven- ni a napnyúgoti nyelvek zavarékjában, valamint a Duna kanyarúlatit a fekete tenger öbleiben jól meszsze.

Meg világositja ezt bővebben egy két példa:

*) Gottsched deutsche Sprachkunst III. Hauptstück, I. Abschnitt, §. 22.

§. 192.

Azt senki sem tagadhatja, hogy *bér* valódi magyar gyökér szó. Hozzája ragasztván ezt a toldalékot *es* — mellynek magyar eredetü tulajdonsága szint úgy bizonyos — *béres* válik belőle. Ez pedig mit jelentsen, tudva való nálunk.

Ha tehát bizonyos, hogy gyökeres a magyarság ezen utóbbik szónak mind a két tagjaiban, több nem lévén benne, úgy tesszük, hogy józan észszel ötet sem mondhatja nyelvünkkel idegennek senki. — Gyakoroltatik ugyan a Tótoktól is; de nem lévén ezeknél a gyökérnek (*bér*) semmi értelme, tagadhatatlan, hogy ezek a Magyaroktól vették fel a *béres* szót *).

Nem különben szembe tűnő az is, hogy *út* igazi magyar gyökérszó lévén, az belőle származott *útsza* (apróztatván ezeket *út az a*) sem lehet a tót ulitzának porontya, hanem hogy — ha tsak ugyan egy bokornak gerezdje együtt is másutt is — a Magyaroknál kell azt keresni **).

Hát ez a két szó *határ* és *áldomás*, nem bizonyítja-e valódi magyarságát már tsak az élesz-

*) Sajnovics a magyar *bérest* egy karba teszi a Lappók *baereschivel*, a kiknél ez házi tselédet jelent.

**) A Lappóknál *autzhia* vagy *autza* annyit tészén, mint hegyek torkolatja (*vallis angustior intra duos colles*). — Ezt is hasonlóná teszi Sajnovics a magyar *utzával*.

tő gyökerekkel is, szint úgy, mint *juhász*, *kánász* 's a f.?

Kozmás ítéletnek mondhatnók tehát, ha ezeket és hozzájuk hasonlókat valaki Tót eredetűeknek mondaná!

§. 193.

A magyar nyelvnek minden felől könnyen észre vehető szóbeli nagy gazdagsága, nevezetesen ki tettszik a sok felé el ágazó vérszerént való atyafiság nemeinek bizonyos és magyar eredetre mutató nevezetjeiből: mert ezek is alkalmasint mind törzsök szók; sőt a toldaléokra szorított lajstrom bizonyossága mellett, jobbadán csak egyetlen egy szótaguak is.

Ezen nemű szóbeli dús gazdagságra mutat, egyebek közt: hogy a fiatalabb egy méhbeli atyafi (*ötse* és *húg*) tulajdon nevek által külömböztetik a korosabb testvértől (*bátya* és *néne*).

Miként lehetne az illetén bő szavu nyelvről azt gondolni: hogy Tótoktól költsönözte volna az *atya* (otyecz) és *déd* (djedo) neveit? — olyan Nemzetségtől mondom, a ki más vérszerént való atyafiság nevezetjeit is másoktól vette fel, p. o. *matyer* (anya), *brater* (bátya vagy ötse), *sestra* (néne vagy húg)?

Ásításra kisztetnek az illetén ízetlen etymologiák; az pedig, valóban, egészséges gyomrot is émelget, ha mások — talán észre sem vévén

mende mondájoknak szertelenségét — arra vezetnek: hogy az édes *barátság* szent nevét elébb nem ismerték a Magyarok, hogy sem mint Tótokkal öszve barátkoznának! — Azokat értem itt, a kik tót gyökeret (*brat*) keresnek a magyar *barát* szóban — ezeknek számában lévén több, a magyar literaturában nagy érdemü Hazafi *).

Miként lehet azt tsak gondolni is, hogy *barát* és *barátság* héjján lett volna a magyar nyelv nagy sokáig, minekutánna, a mint elettebb hallottuk, mindenféle atyafiság 's rokonság különös nevezetjeinek ugyan is nagy bőviben volt mindjárt előstül? — Nem hihetőbb-e, hogy meg térvén a Magyarok, azon *szerzetes Papokat*, a kik oktatóik valának a köröszteny hitben, édes *barátjoknak* **) hívták, hogy sem mint ha azt vesszük fel, mint ha ugyan azon *áldozó Papok* megelégedtek volna egy könnyen az, tsak *szolgáló Szerzetesekhez* illendő nevezettel (*frater*)? — tudva lévén, hogy a tót *brat* vagy *brater* eleven képe a deák *fraternek*, az *áldozó szerze-*

*) Szégyenítést kerülőleg, el halgatom itt ezeknek, másként igen is érdemes neveit; de! vajmi nagy ideje volna, hogy nálunk is ki szemeteljük, az *Rudbeck* fejéhez való etymológiákat!

**) Fejér Barát, szürke Barát, fekete Barát 's a t. most is egyedül tsak a szerzetes Papokról mondatik.

tes Papok pedig tisztelendő atya névvel szólítatának mindenkor, a deákhoz (*reverende pater*) hasonlólag.

§. 194.

A mezei gazdaságot illető dolgok és szerek nevezetje is bőven található az eredeti magyar nyelvben, p. o. szánt, vet, arat, kapál, kaszál 's a f. — szinte úgy van a gabonának számos neveivel is, mint: búza, rozs, árpa, zab 's a t.

Nevetséges dolog tehát, azt vélni, hogy *széna* és *szalma* nem volna igazi magyar szó, hanem Tót eredetű (szeno, szlama) — vagy pedig, hogy a Magyarok Németektől tanulták volna az *eke* (Egge) és *aratás* (Ernte) nevezetjét — de még sokkal nevetségesebb, ha *föld* és *erdő* hasonlónak állítatik e következő két német szóval: *Feld* (mező) és *Erde* (föld) *).

§. 195.

Tekéntsünk most az napkeleti nyelvekre! — hát ezekkel van-e a magyarnak valami köze?

*) Sőt következő magyar szókban is hasonlóság kerestetik egy igen is bötsös munkában, a melléjük ejtett németséggel: *abak* der Hafer; *bútsu* die Buße; *barna* braun; *csűr* die Scheuer; *szoba* die Stube; *tüstént* geschwind; *üröm* der Wermuth.

Erről valóban csak olyan Tudósok ítélnének igazán, a kik szerre és gyorsan fel forgatták a napkeleti nyelvek tulajdonságait! — de, nem léssen hirtelen mondva, ha azt állítom, hogy abból, a mi felölök európai nyelven botsáttatott közre mind ekkoráig, semmi sem mutat arra, hogy a magyar nyelvnek volna velök valami köze.

Az *magyar Grammatica*, mellyet készített Debreczenbenn egy magyar társaság (12^{dik} Részének 36^{dik} reg.) ötvenkét olyan *zaidó* szót hoz elő, mellyben némelly hasonlatosság látszatik lenni a magyarral; de itt is derekasan sántikál a magyarral egy lépést tartónak vélt *heber* szavaknak nagy része. — Illyenek e következők, az elbök tett magyar szókra nézve, úgy mint: *kiált* kahal; *gyümölts* gemul; *egy* echad vagy eched; *én* ani; *kints* gemez vagy gincze; *birok* abir; *hamar* mahar; *harag* hhára *).

Vannak igen is köztök egy máshoz közelebb járók is, mint: *barom* baar; *álm* hhálom; *fehér* behir; — még közelebb jár *dob* toph és *zsák* sac — leg közelebb pedig *kád* kad, és *gaz*

*) Ugyan ott franczia és magyar szók között illyen keréngetés fordul elő: *berceau* böltső; *cruche* korsó; *morceau* (falat) morzsa; *manteau* (köpönyeg) mente; *la tête* tető.

gáz, melly utolsó két szó nem csak értelmére, hanem hangozatjára nézve is hasonlónak látszik.

Ugy, de! mit lehet abból következtetni, ha némelly, egy mástól ágozatólag különböző két nyelvben találtatik is egy két szó, melly mind a kettőben nem csak értelmére, hanem hangjára nézve is tökéletesen egyenlő? — Lehet-e azt többet tsudálni, mint ha őszi vetések közepette tsírázni látunk néhutt egy két, ki tudja miként oda vetemeđett, zab vagy árpa szemetskét?

Öszve vévén azt, a mi *Zsidó* nyelvre oktató európai könyvekben az ő tulajdonságairól elől adatik, bizvást azt mondhatni róla, hogy, néhány szavak egy aránt hangzó dadogását ki vévén, egyébként ennek sints semmi köze a magyarral.

§. 196.

Ha találtatik is a *Zsidó* nyelvben néhány szó, mellyet tökéletesen meg egyezőnek kell vallani a magyarral, nem de nem azt kell-e az állíté-
neknel lehetőnek gondolni: hogy, a nyelvek kezdetével, merő történetből 's mintegy vakton adódott hasonló nevezet ugyan azon dolgoknak vagy eszközöknek több, egy mástúl távol fekvő tartományokban lakozó 's egymást nem ismérő emberektől? — Miért nem lehetne ezt szint ugy lehetőnek gondolni, mint hogy — a mi tudva való — azonként többféle értelemben vévődött

fel a Nemzetek között némelly mindenütt tökéletesen egy aránt hangzó gyökér szó *) ?

§. 197.

Ezek mellett hihetőnek kell tsak ugyan valani azt is: hogy némelly szót vagy a régi Magyarok költsönöztek a Heberektől, vagy ezek amazoktúl.

De! ha ezt ugy vesszük fel, hátra marad még az a kérdés: ezen két Nép között melyik volt légyen a költsönöző? — mert azt koránt sem lehet bizonyosnak tartani, hogy a nyelvek Korában a Hebereket illeti az elsőség!

Talán erre nézve is lészen a folyvást következő Részben némelly szikrányi világítás.

*) Ezt a magyar gyökérszót *liszt*, hangjára nézve tökéletesen meg egyezőleg gyakorolják a Németek és Tótok is. — Ugy de! a Németeknél *ravaszságot* jelent; a Tótoknál pedig *levelet*. — Következőleg bizonyos, hogy nem azon egy gyökérszálak jövése mind a három — pedig hasonlóképen meg eshetett volna, tsupa történetből, az is, hogy tsak egy és ugyan azon értelemben vévődött volna fel a nyelvek kezdetével együtt is másutt is.

Tizen ötödik Rész.

Hajdan történt dolgoknak, a magyar nyelven
tsillámló, szinképe.

§. 198.

Ha igaz, hogy az egész földszinén gyakorlott emberi beszéd nemei között alig találhatók olyan, melyet régiségére nézve a magyarral egy időseknek, vagy nála még korosabbnak lehetne mondani (§. 155); abban sem lehet kétség, hogy a históriából világszerte isméretes leg régibb Nemzetségek között alkalmasint elő kelők a Magyarok.

Valami ezeknek, kezdettől fogva mind e máj napig történt dolgait illeti, az jelen lévő munkámnak határin túl fekszik; itt tsupán tsak nyelvöknek fényre kerítése lévén tárgyul. De! lehetne tsak ugyan ebből is, a históriára nézve valami kis haszon. — Lássuk, mi tehető légyek benne?

§. 199.

Mindenek előtt a Nemzet nevét és az ő nyelvének azzal tökéletesen meg egyező nevezetjét vészem elő:

Magyar! — Nehezen hibázok, ha azt tartom, hogy már ezen egyetlen egy szóban is nyilvánosságos a saját eredet: azon több tagu törzshöz tartozván, melyeknek görtsén túl gyökeret nem találni (§. 136).

Gyögyögető szónak lehet ezt mondani, valahol hozzá szokott szájból fakad. De! az Idegennek már a benne fekvő két rövid *a*-nak helyes ki mondásán is alkalmasint vásul a foga, a ki, e mellett, ugyan azon szó két tagjainak egy arányos mértékét is gyakran el hibázza. Végtevére, a második szótagban (*gyar*) foglalt *gy* tökéletes perditéséhez is nehezen szoknak a napnyúgoti Nemzetek — ki vévén a Tótokat.

Ha mind ezeket azon egyetlen egy szó mellett (*Magyar*) körül nézem, meg kell vallanom, hogy én ezt ollybá tartom, mint ha *titkos jelszó* (parole) gyanánt szolgálna, a magyar nyelv *táborának* végső szélein!

§. 200.

Magyarúl beszél nem csak a tiszta Magyar, hanem a *Jász és Kún*, meg meg az Erdélyi *Székel* is. Soha sem is hallott jász, kún vagy székel nyelvéről senki; ámbátor ez a három rendbeli Nemzetség, nevezetje által 's egyébként is, különböztetik nem csak egy más közt, hanem a tiszta Magyaroktól is.

Erre nézve, azt lehet méltán következtetni: hogy — noha több Nemzetségekre oszlott a Magyar Nép már a régi időkben is — tsak ugyan egyenlőképen, tudni illik magyarul, beszélt az, egy vérgyökérből származott, többféle magyar Nemzetségek közönsége már akkor is.

§. 201.

Valamit e világ történeteiről írva találunk, az mind arra mutat, hogy Ásiának föllyebb fekvő tartományaiiban volt az emberi nemzet első fészke — tehát a Magyaroké is (§. 198).

Ott nevekedének azok a *Scythák*, melyek, Justinus szerint „a leg régibb Nép hirét visel, „ték mindenkor; noha sok ideig vetekedtek vé, „lek az Egyptiaiak a nemzeti Kor elsőségéről“ *).

Sokkal elébb, mint sem *Ninus* fejedelemskedni kezdene *Assyriában*, Krisztus születése előtt 1450 esztendővel „Scythiának Országlója (*Tanaus*) szinte Egyptusig szállította hadi ere, „jét“ **).

*) *Scytharum gens antiquissima semper habita — quamquam inter Scythas et Aegyptios diu contentio de generis vetustate fuerit. Justin. hist. ex Trogo Pompejo Lib. II. Cap. 1.*

**) *Fuere quidem (Nino) temporibus antiquiores, Sesostris Aegypti et Scythiae Rex Tanaus, quorum alter in Pontum, alter usque Aegyptum excessit. Justin. hist. Lib. I. Cap. 1.*

§. 202.

Ugyan azon *régidei Scythákat* — de más nevezet alatt — emlegetik a történt dolgokról írt *Chinai* könyvek is — már Krisztus születése előtt két ezer két száz hét esztendővel, 's annak utánna is gyakran *).

Ezekben *Hiong-nu* az ő nevezetjök (*Scytha* helyett); fejedelmök hivatala pedig *Tanjou*-nak mondatik, 's e mellett a Fejedelmeknek ország-lások előtt viselt nemzeti nevezetjeik is fel vagnak jegyezve.

Innét azt hozom ki, hogy a Justinustól (§. 201) említett *Tanaus* és a *Chinai Tanjou* között, ezen szónak valóságos hangozatján kívül, egyéb különbség nehezen lészen. — Talán ki fejtődik idő jártával még az is: minő magyar törzsökből

*) Valamit a *Chinaiak* könyveiből itt 's ezentúl hozok elő, az mind következő kútforrásból van merítve: *Deguignes* histoire générale des Huns, des Turcs, des Mogols et des autres Tartares — suite des mémoires de l'académie royale des Inscript. et belles lettres. Paris, 1756. — Ez, a napkeleti nyelvekben széles tudományu férfiú jó hasznát vette a Párisi Királyi könyvtárban találtató *Chinai* könyveknek, melyekről ekként szóll: On a transporté en France un amas de Livres Chinois..... les plus autentiques et les plus estimés, que les Chinois aient composés.

vette légyen eredetét ez a fejedelmi hivatalnak hajdani nevezetje — tsak hogy mindenek előtt azt kellene jól meg tudni, itt is, másutt is: minő hangozattal ejtsék a Chinaiak a franczia Iroványban, ugyan azon nyelvnek ortographiája szerint, elé adott szavakat *).

§. 203.

A ki annyira szándékozna botsátkozni, hogy ezen *régi Scythák* **) állapotját akkoriban, midőn még tselédestől tsak természeti törvény mellett tétova lézzegtek, fel fődözze; annak az emberi nemzet böltsőjét kellene ismérni!

Ugyan is! e világ történeteinek leg régíbb hírlelői sem említettik őket elébb, hogy sem midőn országos társaságban laknának már régolta:

*) Párisban egy *Hoam-ge* nevezetű született Chinai férfinak hivatal adatott a Királyi könyvtárban. Ennek tudósításit használta híres nevezetű *Fourmont* az ő Chinai nyelvre oktató tudós munkáiban.

**) Akár *Scythia* mondasson deák nyelven, akár görögül *Skytha*, tsak ugyan nehezen esik magyar ajakbul a kimondás így is, amugy is. Szinte ugy idegen szók tehát ezek, mint *Hiong-nu*, *Hungarus*, *Unger*, *Uher*, *Venger* 's a f.

Hogy pedig idő jártával Ásiai és Európai *Scythák* között különböztetés tévődött, későbbben pedig *Szláv* (Tót) nemzetségek is *Scytháknak* neveztettenek az Európaiaktól, tudva való dolog.

holott annyira meg szaporodtak jó korán, hogy egyik, de kisebb része a Nemzetnek, *pártot ütven*, oda hagyta szülőtt anyja földét 's másuvá költözött — 's imé! csak ezek a *Pártosok* (Parthi) annyira vitték a dolgot, Justinus szavai szerint: „hogymintegy meg osztozkodván a „Rómaiakkal e világ birodalmában — a Napkeleten uralkodának“ *).

§. 204.

Valamit tudnak az Európaiak azon *régi Scythák* hajdani tetteiről, azt alkalmasint egyedül csak a legközelebb említett *Chinai Krónikáknak* köszönhetjük **) „mellyekről állandóul azt

*) *Parthi*, penes quos, velut divisione orbis cum Romanis facta, nunc Orientis imperium est, Scytharum exules fuere. Hoc etiam ipsorum vocabulo manifestatur, nam *scythico sermone* Parthi *exules* dicuntur. *Justini hist. Lib. 41. Cap. 1.*

**) L. §. 202 *). *Fischer Eberhárd* — az Orosz - Pétervárdai tudós társaságnak egykori tagja — azt jegyezte fel (*Quaest. Petrop. pag. 5*), hogy az itt szóban lévő *Chinai Krónikák*, mellyeket *Deguignes* francia nyelven botsátott közre, már ennél sokkal elébb Orosz nyelvre le voltak fordítva, és ugyan azon tudós társaság kézíroványi között találatnak mind ekkoráig.

Vajmi kíváncsi dolog volna, hogy valaki szemre venné 's össze hasonlítaná mind a két (francia

„tartják a minden időkori Tudósok, hogy tellyes „hitelt érdemlök“ *).

Irva találtatik ottan, hogy a *Hiong-nu* (régí Schytha) nevezetü Nép, Chinának éjszak és nap-nyészet felé dülledő szélein lakván, onnét gyakran támadta meg ezt az Országot. — Ugy történt ez nevezetesen Krisztus születése előtt két száz hét esztendővel: pedig olly hatalmas hadi erővel, hogy négy száz ezerre ment a bé rohant fegyverezők száma. — Innét arányozhatni, ugyan azon Népnek akkori számát!

§. 205.

Hogy azok a *Hunnusok*, a kik *Attilának* vezérlése alatt dérral durral támodták meg Európát, ugyan azon *Schytha* nemzetségek voltak légyen, mellyek a Chinaiaknál *Hiong-nu* nevezet

és orosz) munkát. — Bezzeg! lehetne azont nem kis haszon — ha más egyéb tekintetből nem, leg alább a bennök elé forduló, Chinaiakra nézve külföldi, de főképen magyar szavakban.

- *) *Historia sinica ab omnium aetatum eruditis pro vera semper fuit habita, tum mira simplicitate, stilo non adscito sed perspicuo ac rudi — et quod caput rei est, eclypses solares ab Europaeis ad calculum reductae manifestum veritati argumentum praebent. Ludov. le Comte Soc. Jes. epistolae a. 1699 editae et per Pray cit. in Dissert. ad Annales Hunnorum p. 179.*

alatt isméretesek, abban semmi kétség nem lehet, a beszédben forgó hiteles bizonyságok mellett.

Sokkal nehezebben veszik magokat némelly Tudósok arra, hogy szint olyan bizonyosnak vallanák a mostani *Magyaroknak* (Hungari) az Áttilával szörnyen el híresedett *Hunnusokkal* való rokonságát — semmire vévén az ebbeli vérségről nem tsak a Magyaroknál ízről ízre terjedő szófogást, hanem régi *Historicusainknak* arról szóló bizonyságait is *).

Én itt, munkámnak tárgyazatját szemlélvén, ki nem kelhetek a közönséges vérgyökeret tagadók ellen. De! ugyan azon tekintetből, önként magamra vállolt tisztem, hogy a magyar nyelvnek titkos rézsedékjeit fel kotorázzam, ha találhatnék bennök egyet vagy mást, a mi bizonyságul szolgálhatna ebben is.

§. 206.

Azt már hallottuk (§. 180), hogy Áttilának holtá után (a 454) a *Hunnusok* vissza szorúlván Scythiába, tsak igen kevesen maradának belőlök hátra, *Szekelység* nevezet alatt, Erdély Ország szélein, kik is éppen tartották fel mind ek-

*) Simonis de Keza Chron. Lib. I. Cap. 4. — Thuróczi Chron. Part. II. Cap. 23. — Oláh Hung. et Attila Cap. 17 et 18. — Conf. Pray Dissert. in Annal. Hunnor. — Katona hist. pragm. dissert. I.

koráig Áttilával Európába száguldott ős atyáik nyelvét.

Ugyan azon nyelven beszéltek a *mostani Magyaroknak* Elei (Hungari), midőn ujra el foglalnák, 885^{dik} esztendőnek táján, a Hunnuszok hajdani lakta földét Európában. Nem különben beszélnek azoknak maradékjai mind e mái napig.

Ehhez fogva nem tagadhatni, hogy ez a két nevezet alatt híreletes Nép, tsak ugyan azon egy ajaku volt légyen: mellynek következése ismét az, hogy egy vérgyökérből származtak mind a ketten.

Hát! ha, ezekkel meg nem elégedvén, ízenként is szemre veszszük a magyar nyelvet, nem találunk-e benne még többet, a miből ki tett-szene, hogy azok a régi *Húnyok* (Hunni), a kik Chinában, frantzia ortographia szerént, *Hiongnu* nevezet alatt isméretesek, *magyarúl* beszéltek légyen? — halljuk!

§. 207.

Valaki saját nyelvén nevezni tudja azt, a mi szemébe ötlük, az bizonyosan már elébb ismerte a nevezett dolgot. — Tehát a Magyarokról is azt kell vallani, hogy minekelőtte Európába költözködének, ismérték már mind azt, a minek nevezetje éleletes magyarságra mutat — főképen ha törzsökszó, mellyből néha észre vehető az is, mellyik é gallján vette ez légyen eredetét.

Egy két példa bővebben fogja ezt világosítani:

§. 208.

Bor! — Mit jelentsen ez a szó? tudva való nálunk; de más európai nyelvekben elé nem fordul azon értelemmel, mellyek mindnyájan a Görögből származott deák *vinum*-ra hajló szavakkal nevezik a bort.

Ez tehát világos bizonyosságul szolgál, hogy minekelőtte Európába szegődnének a Magyarok, bort már ismértek.

E mellet tsak egy parányit tovább okoskodván, tüstént észre vesszük azt is, hogy a Magyaroknak azon régibb lakhelye, a hol borral ismérkedtenek meg, nem lehetett olyan hidegvette éjszaki tartomány, mellynek vidékein *szőlőt* sem nevel a természet, nem hogy *szüretnek* híre volna.

Hát! ha ezek fölött írva találtatik *Chin-Ország*nak régi Krónikáiban, hogy ki küldetvén onnét egykor valaki a szomszédos tartományak meg kémzésére, vissza térvén azt a hírt hozta mások közt: „hogy *szőlőből tsinált borra* talált „a *Hunyok*nál (Hiong-nu), melly akkoráig ismért, retlen volt Chinában“ *) — marad - e még va-

*) Il y a trouvé du vin de vigne inconnu alors aux Chinois. *Deguignes hist. des Huns. Liv. II.*

lami kétség abban, hogy ez a gyökérszó (*bor*). ugyan azon értelemben, mint most vesszük, már a régi *Scytháknál* (Hiong-nu) is gyakoroltatott, és a nyelv ágozatihoz tartozván, változást sem szenvedett mind ekkoráig?

§. 209.

Helyes észre vétele *Fesslernek* a Magyarok tetteiről németül irt munkájában: „hogy a magyar nyelvben több olytén dolgok nevezet-
„jei fordulnak elő, mellyekkel csak *Ásiának bel-
„sőbb Tartományiban* ismérkedhetek meg a Ma-
„gyarok, p. o. oroszláný, teve, poroszka, hiuz,
„sas“ 's a f. *).

Hasonlók e következendők is: méz, raj, meggy, bors 's a t. — Nem nagy munkába kerülne az effélékről egész lajstromot öszve szedni, melly meg annyit valósítaná az említett észre vételt.

§. 210.

Mennyire hasson a magyar nyelv az, vérséges atyafiságot és rokonságot illető nevezetekben, azt már fölöntebb hallottuk (§. 193).

Nem külömben bővelkedik olyan szavakkal, mellyek a mezei gazdaságot átaljában, különösen pedig a barom nevelést — de mindenek előtt a *lótartást* érdeklik. — Világos bizonyosságát talál-

*) *Fessler Geschichte der Ungern. II. Abschn. §. 176.*

ni'ennek akár melly azon tárgyrúl magyar nyelven irt munkában; de nálunk a héján is tudva való, hogy bizonyos nevezetekkel különböztetjük a lovak sokféle nemét, faját, szőrét és korát. Valami a lovak tenyészetét és nevelését illeti, az is elemetes magyar szóval fordul meg nálunk — sőt többnyire törzsökös.

Ki tettszik innét, hogy ezeket a számos nevezeteket is Európán túl vették fel a Magyarok — de ingyen sem a lovak tenyészetét akadályoztató éjszaki tartományokban, hanem sokkal hihe-
tőbben azon *régi Scythák* (Hiong-nu) anyaföldén, mellyekről az taláztatik írva a Chinai könyvekben, hogy Krisztus születése előtt két száz egy esztendővel, táborba szálván „négy tsapat, „ból állott Lovagaig serege, ezeket pedig tsupán „tsak ugyan annyi szőrszín különbözteté, ugyan „mint: fehér, deres, fakó és pej“*) — más helyett pedig: „hogy híres lovaik közt — ha tsak „ugyan hinni lehet a Historicusoknak — találta- „tának *véres veritéküek*, mellyek ugyan azért „*mennyei* (mennyes, ményes?) lovaknak tartat- „ának“**).

*) La cavalerie des Huns divisée en quatre corps, qui étoient distingués par la couleur des chevaux, blancs, pommelés, noirs et isabelles. *Deguignes Liv. I. p. 29.*

**) Surtout d'excellents chevaux, dont *la sueur*, si nous devons en croire les Historiens, étoit *de sang*,

Szokásban van mind eddig *véres verítéket* emlegetni, ha füstött beszéd fordul elő — hát *ményes* nem kerekedhetett-e *mennyesből*?

§. 211.

„Miólta Chinának északi szélein laktak a *Húnyok*, még tsínosodtak ezeknek előkelői. Bele „szeretvén a tudományokba, nem csak magok „gyorsan forgatták ezeket, hanem gyermekeiknek is oktatást adának bennök — mind ezek „ben a Chinaiakat követőleg“ *).

*Chin-Ország*ot mondhatjuk tehát annak, a hol tsínosodtak a Magyarok. Ezt a Francziák *Chine*-nek nevezik, melyet mi, deákos Ortographiánk szerint *Sin*-nek mondanánk. — De! ki tudja, nem keményebb hangon (mint *tsín*) vették-e azon szót a véle élni kezdő Francziák? vagy nem volt-e leg alább a *Húnyok*nál ezen utóbbik hangozáttal szokásban?

et que par cette raison l'on régardoit, comme de chevaux venu du ciel. *Ibid. Liv. II.*

- *) Depuis que les Huns étoient venu demeurer dans la partie septentrionale de la Chine, les principaux de la nation s'étoient policés. Il aimerent les sciences, les cultiverent, les apprirent à leurs enfans, et imiterent en tout les Chinois à cet égard. *Ibid. Liv. II. p. 146.*

Ha tehát azt gyanítom, hogy onnét vettük a *tsin*, *tsinos* és *tsintalan* nevezetet, mi tagadás lehet benne?

§. 212.

Az *írásnak* Chinában *Tsang-kiai* volt első mestere, Krisztus születése előtt két ezer esztendővel. E mellett korán kezdének ott virágozni a művek és tudományok. „A Húnyok Chiná-
„ba küldék gyermekeiket tanulni és tudományo-
„kat forgatni“*) — és így mindenek előtt *olvasni*, *írni* és *számolni* kellett nekik tanulniok! — Azt is könnyű el gondolni, hogy vissza tér-
vén Hazájokba, másokkal is közlötték a meg-
tanúltat.

Tudtak tehát a Húnyok olvasni, írni és szá-
molni már az ő kezdetbeli Hazájokban is. — Bi-
zonyítják ezt az eddig folyvást említett Chinai
Krónikák, mellyekben többször elé fordul: mit
írt, vagy miként felelt legyen a *Hiong-nuk* egyik
vagy másik Fejedelme (*Tanjou*) az hasonló idő-
kori Chinai Országlónak. — Bizonyos *szövetség*
tételekről is nagyon ott emlékezet, valahányszor

*) Les Huns envoyèrent leurs enfans à la Chine,
pour y étudier et se former dans les sciences. *Ibid.*
Liv. II. p. 31.

békességet vagy frígy kötést kerestek egy más között a két szomszédos Nemzetek. — Írás héján ezek sem történhettek egy könnyen!

§. 213.

Emlétenek *Scythia* írást a byzantziai dolgokról irt könyvek is *).

Hogy nevezetesen a *Szekelyek* — ezek az Áttilával Európába száguldott *Húnyok* valóságos tsemetéi — még a tizenötödik **) és tizenhatodik Században is ***), fába rótt betökkal éltenek írás gyanánt, azt akkori Historicusaink bizonyítják, magyar nyelven írt leg régíbb Krónikánk (Szekely István) pedig így szól felöle: „más írás mód-„jával élnek, mert a *Hunnusok módja szerént* „még ma is Székely betűik vagynak.“

*) Imperator, ubi legit per interpretem litteras scythice scriptas. *Exc. leg. Byzan. Tom. I. p. 72.*

**) Nam et hoc nostro aevo pars nationis (Hungarae) quaedam, Transylvanis Regni posita in oris, characteres quosdam ligno sculpit, et talis sculpturae usu literarum ad instar vivit. *Joh. de Thurócz in praef. ad Chron. Hung.*

***) Notas quasdam bacillis ligneis incidunt, quibus incisus apud amicos et vicinos vice nuntii epistolaeve utuntur. *Olah Hung. Cap. 18.*

§. 214.

Francia ortographiát követvén, *king* nevezet alatt, éleletes törvényekről írt *könyvet* értenek a Chinaiak.

Miként legyen francziául az ugy írt szónak ki mondása? azt tudjuk, vagy könnyen meg tudhatjuk. — De az a kérdés: ezt a magyar szót *könyv*, nem szint ugy írná-e a Francia saját ortographiáját követőleg?

Ki tudja tehát, nem a Chinai *king*-ből származott legyen-e a magyar *könyv*? — de csak ki tudja? — Talán ki kotródik, idő jártával, még ez is!

§. 215.

Hát! a *magyar számolásról* mit mondhatni? — Valóban ez sem Európában tanult tudomány!

Elé fordult már (az 5^{dik} Részben), az éleletes tiszta magyar Számnevek egytől kezdvén *törvényes ezrig* (millio) egymást követő rendszerre. — A ki ezekhez ért, minden bizonnyal tudósnak kell annak lenni a számvetésben. — Ezt sem tanulták tehát a Magyarok Európában, hanem sokkal előbb; hol? — azt már hallottuk (§. 212).

*

Gondolhatni-e józan ítéllettel, hogy író vesző héján lett volna olyan Nemzet, a ki nem tsak egytől kezdvén ezerszer ezerig számlál, idegen szóváltás nélkül, hanem a Számvetésben is saját ajaku beszéd ejtésekkel bővelkedik.

§. 216.

Tsínosodással, költséges pompa közönségesen egy lépést tart. — Korán tapasztalták ezt a régi Scythák is. — A többször említett Krónikák szerint, már mintegy két ezer esztendőnek előtte, arra figyelmezteté öket egy Jövevény: hogy hasznosabb volna nékik — mint vadászat' és mezei gazdasághoz leg inkább hajló Nemzetnek — ha, mint annak előtte, ködmönnel béllett öltözeteknél maradnának, el mellőzvén a Chinában szerzett selyem portékákra esztendőként oda vesző nagy költséget.

Az illyeténfélék éleletes magyar nevezetjével is bővelkedünk, p. o. selyem, bársony, bíbor, hímvarrás, gyöngy, kints 's a f. — mellyeknél ismét, az európai nyelvekre nézve, szembe tűnő az idegen és így régibb eredet.

§. 217.

Ehhez fogva, könnyű észre venni azt is, hogy a régi Scythák ragyiván tartott eszközök-

kel fenylő épületek, paloták, kertek és erkélyekkel sem szűkölködének, melyekben nem csak *pad*, *szék*, *ágy*, *szökrény*, 's holmi apróbb *edény* találtatott; hanem más kényesbb ízhez alkalmaztatott, sőt szem ketsegtető szer is, p. o. *üveg*, *tsészé*, *medentze*, *pohár*, *tükör*, *nyoszolya* 's a f.

Ha tehát *ház*, *kert* és *asztal* ugyan csak azon egy gyökerü a német *Haus* és *Garten*, megmeg a tót *sztól*-lal; senki sem tadaghatja, hogy nem Európában, hanem a régi Scythiában kell keresni ezen közönséges gyökérnek eredetét.

§. 218.

Vannak olyan eredeti magyar szók is, melyekből annyira mennyire észre vehető a régi Scythák hit vallása.

Hogy azok a mindenható *Isten* szentséges neve alatt, ugyan azt a mennynek és földnek Urát értették, mellyet a Körösztnység folyvást annak imád, azt már csak abból is lehet következtetni, hogy a körösztny Kátékizmusban is által vődött ugyan azon értelemben minden akadály nélkül.

Most is gyakran hívattatik a *Magyarok Istene*; ellenben pedig nints példája, nem is volt soha, hogy *Magyarok Isteneit* hívta volna valaki

segétségül: sőt azt sem lehet a történetek könyveiből meg bizonyítani, hogy bálvány imádók voltak legyen a Magyarok régenten.

Azt lehet ekként gyanítani, hogy a régi Scythák, határos Szomszédjaik példája mellett, csak *egy* mindenható *Istent* imádtak, minden föstött vagy faragott kép heján *).

§. 219.

Imádkozni, imádni, áldani, áldozni, innep — ezek is mind eredeti magyar szók, és már magonként bizonyságul szolgálnak, hogy ahhoz, a mit jelentenek, nem Európában kezdtek tanulni a Magyarok, hanem hogy hiti vallásokhoz szabott szokás volt az nálok már annak előtte is.

Ide valók ezek is: *ördög* (az az *ört* álló *dög*), *tündér*, *babona*, *boszorkány*, *varásló* 's a. f.

*) Ez a magyar szó: *bálvány*, ugy tetszik arra mutat, hogy a régi Magyarok vagy Scythák hallották már híret az több ezer esztendőök előtt más Nemzeteknél Istenség gyanánt imádozt *Bál* oszlopának. De az is figyelemre méltó, hogy akár melly más hamis Isten szobrát csak szint ugy 's nem más-ként nevezik a Magyarok.

§. 220.

Hasonló kalauzunk vagyon, a régi Scythák hajdani erköltsök és nemzeti szokásaikra nézve, némelly eredeti magyar szavakban:

Házás — hihetőképén onnét vette fel azon értelmét, mellyben folyvást gyakoroltatik, hogy az öszve mátkásodott ujj férjek, oda hagyván szüléiket, többnyire ujj házba vették fel *lakásokat* (meg házasultak) — holott *lakodalom* (lakó adalom) vagy *lakzi* tartatott, a mennyegző napjának örvendetes tiszteletére.

Régi Scythák szokásaira mutatnak következő szónevek is: *sír*, *koporsó*, *temetés*, *tor*, *gyász*.

§. 221.

Némi némü, a köröszvény vallással nem ellenkező, hajdani Scythia erköltsü szokásnak, állandó fön tartói a magyar falusi és mező városi Községek: annyit különböztvén ezekben a többi európai Nemzetektől, hogy az Idegen ott, úgy szólván, ó világba jötnnek gondolja magát.

Egész könyvetskét lehetne az effélékről írni. — Itt, egy példán fölyül nem botsátkozhatok, 's ezt is tsak azért hozom elé, mivelhogy benne is bizonyóságot találok, a régi Scytháknak Chinával volt hajdani szomszédságáról.

Az Öregeknek — Chinai erköltsös szokásra hajló — különös nagy tiszteletét értem, mely a gyökeres Magyar alsóbb és közép rendűeknél annyira ható, hogy nem csak a feleség hitös férjét, sőt még csak az fiatalabb testvér az ő bátyját vagy nénét, barátságos *te*-vel szólítani nem bátorodik, hanem tisztelet okáért *kend*-ezi őket szint úgy, mint más idegen érdemes személyt.

§. 222.

A magyar nemzeti *öltözet*ről azt mondhatjuk, hogy keveset változott régi szabásainak formáiban; még kevesebbet pedig a hajdani ruházat nevének eredeti nevezeteiben. — Könnyű ezeknél az Európában fel szedett idegen kényszert (mode) el ismérni.

Valóságos magyar nevezet a férfiak öltözetiben: *mente*, *dolmány*, *öv*, *nadrág*, *tsizma*, *sarkantyú* *), *topánka*, *saru*, — az aszszonyi személyekében pedig: *köntös*, *fátyol*, *tsipke*, *konty*, *harisnya*, *tzipő* 's a f.

*) *Sarkantyú* — az az sarkra botsátott eszköz. — Hasonló ehhez lágy hangban *keztyű*.

Ez a szó: *kengyel* is, hiteles bizonyságul szolgál, hogy szokásban volt ez a régi Scytháknál.

§. 223.

Munkámnak tizímetje ingerel, hogy továbbra ne szőjsem beszédem fonalát. Végét szegem tehát — egyedül tsak a magyar nyelv viszontagságainak leg nevezetesebb idő pörtzentéseit hozván még elé, rá-adásként. Ezek pedig, ítéletem szerént, így esnek:

Első időkor — ó világ. Ez a magyar nyelv első hasadásánál kezdvén, azt az egész időt foglalja magában, mellyben a régi Scythák nemzetsége, szülött anyaföldjén, Chin - Ország éjszaki és napenyészeti határszélein lakott.

Bizonyosnak lehet mondani, hogy akkor már azon fényben volt helyheztetve a magyar nyelv, melly az ekeddig elő adattakban tündöklük — sőt hihető, hogy mostanság szó fogyottabb, mint akkoriban volt, a tudományokat és művészi mesterségeket illető dolgokban.

Második, már tsökkenő korát azon időre terjesztem, mellyben a Húnyok, oda hagyván a Chinai szomszédságot, másuvá költözködének — ezt pedig, onnét való ki bontakozásoktól kezdvén, annyira tartónak értem, miglen a Magyarok (Hungari) az ő mostani Hazájokban meg telepedének.

Tudva való, hogy nem egyszerre, hanem több ízben és hatalmas hadakozások mellett történt ez a nagy vándorlás — pedig mindenféle

vad népek szövetségében. Nints tehát mit tsudálni, hogy az akkori Magyarokat szörnyű vad-sággal gyalázzák az hasonlókori európai Történet írók. Azt pedig igen könnyű el itélni, hogy a szüntelen tartott hadakozások között, egyebek mellett, a magyar nyelv is már meg sanyarodott.

Harmadik szédítő korát nyelvünknek, a Magyaroknak meg kereszteltetésével kaptsolom össze. — Említém már bévezetőleg, hogy az akkori Térítők, vak buzgóságbul nem keveset írtottak a magyar nyelv tudományos tsemetéiben.

Különösen hátrálta a nemzeti nyelv elő menetelét az: hogy minden oskolabeli oktatásnak a Deák nyelv volt első rúgója, 's az akkori törvények és parantsolatok is tsak ezen nyelven költtek, írásba szedett magyarázat héján.

Azontúl már alkalmasint tsak társalkodó beszédre és írás nélkül történt szegődésekre szorult a magyar nyelv; de így tsak ugyan még gyakoroltatott, nem tsak az alacsonyabb földnépnél, hanem a főbb Renden lévő Urak palotáiban — sőt a királyi Udvarban is.

De bezzeg!

A *negyedik* időkorral — mellynek kezdetét a Mohátsi szörnyű veszedelemtől számlálom — az utóbb említett tekéntetre nézve is alább szállott a nemzeti nyelv. Ez időnek alatta — ki

vévén Erdélyt és az oda közel fekvő Magyar Ország vidékeit — a felsőbb Rendbeli Magyarok már nem magyarul, hanem más európai nyelveken kezdenek leg inkább beszélni társaságaikban.

Végtén — Hazánknak elegendőképen ismeretes veszedelmei és sanyarusági mellett — még nyomorékonyabb lőn a nemzeti nyelv állapota: holott, úgy mondván, már egyedül csak falusi és mezővárosi gyökeres Magyarok Községeiben hagyatott néki szállás. — Oda szorúlt, dermedő állapotban, más némi némű ősul maratt magyar szokás is.

§. 224.

A közel múlt és jelen lévő időt, a magyar nyelv *ujj nevendék korának* lehet mondani, ismét kezdő virágzására nézve, mellynek rajzolata már nem ide tartozandó.

Böltességgel tellyes szándék, olyan nyelvet, melly Ezredek előtt magánként kezdődött, az óta pedig tős gyökeres ágozatiban semmit sem változott, először ugyan mintegy ujja fel éleszteti, annak utánna pedig tsínosításán és fényesítésén is annyit iparkodni, hogy szüntelenül meg felelhessen a naponként szaporodó nemzeti gyorselme nevendék természetvényeinek.

De! — tekéntvén az ő ekkori fogatkozásainak elentébb fel hozott valóságos okait — az is

könnyen el érthető: hogy nem annyira könyvek' és kéziratokban kereshetjük az e végre szolgáló eszközt, mint inkább az leg utóbb említett gyökeres Magyarok Községeinél, melyeknek őrző angyalai nálok marasztották anya nyelvőket, gyötrelmes vonakodásai mellett; sőt az ő mindenkori szeplőtelenységét is állandóul védelmezték!

V É G E.

T o l d a l é k,

mellyben tökéletes magyar értelmű szótagok
adatnak elé, végezetjöknek ABC-re alkalmaz-
tatott szerében (1. §. 129).

A végezetűek . öszveséggel

1. a *vágy* az (*art.*). 2. fa. 3. ha. 4. ma. . . . 4

B.

1. bab. 2. báb. 3. búb. 4. dob *subst.* 5. dob
verb. 6. domb. 7. eb. 8. gömb. 9. göb.
10. hab. 11. láb. 12. lobb. 13. lomb.
14. rab. 15. szab. 16. seb. 17. több.
18. tzomb. 19. zab. 20. zseb. 21. zsíb. 21

D.

1. ád. 2. áld. 3. bárd. 4. déd *vagy* död.
5. fajt. 6. fed *vagy* föld. 7. fedd. 8. föld.
9. gond. 10. had. 11. híd. 12. hód (*ca-*
stor). 13. hold. 14. hord. 15. kád.
16. kard. 17. kezd. 18. köd. 19. küld.
20. küzd. 21. lúd. 22. majd. 23. mind.
24. mond. 25. nád. 26. old. 27. pad.

Eddig teszen 52

által vett szám 52

28. rend. 29. rúd. 30. szed. 31. szíd.
 32. térd. 33. told. 34. tsöd *vagy* tsög
 (astragalus). 35. tud. 36. vad. 37. véd.
 38. zöld. 38

E.

1. e *vagy* ez (art.). 2. be. 3. de. 4. le. 5. ne.
 6. se. 7. te. 8. né *vagy* nő. 8

F.

1. döf. 2. kuf. 3. réf. 4. tsúf. 4

G.

1. ag *vagy* agg (vetus). 2. ág. 3. bég. 4. bög.
 5. búg verb. 6. búg subst. (loculamentum). 7. dong. 8. dög. 9. döng. 10. dug.
 11. ég subst. 12. ég verb. 13. fíng.
 14. fog subst. 15. fog verb. 16. függ.
 17. gög. 18. hág. 19. hang. 20. híg.
 21. húg. 22. jég. 23. ing subst. 24. ing
 verb. 25. kong. 26. lág. 27. leng. 28. lóg.
 29. lúg. 30. mag. 31. még. 32. mig.
 33. mög. 34. nyög. 35. nyüg. 36. peng
vagy pöng. 37. rág. 38. rég. 39. reng
vagy röng. 40. rúg. 41. rög. 42. segg.

Eddig térszen 117

által vett szám 117

43. sing. 44. súg. 45. szag. 46. szeg
subst. 47. szeg *verb.* 48. tag. 49. tág.
 50. tseng. 51. tsügg. 52. vág. 53. vég.
 54. víg. 55. zeng *vagy* zöng. 56. zúg. 56

Gy.

1. agy. 2. ágy. 3. ángy. 4. begy *vagy* bögy.
 5. egy. 6. fagy. 7. fogy. 8. gyöngy.
 9. hágy. 10. hegy. 11. hogy. 12. húgy.
 13. hölgy. 14. jegy. 15. így. 16. kegy.
 17. lágy. 18. légy. 19. megy *vagy*
 megyen. 20. megygy. 21. nagy. 22. négy.
 23. rúgy. 24. szűgy. 25. tárgy. 26. tölgy.
 27. vagy. 28. ugy. 29. völgy. 30. úgy. 30

H.

1. doh. 2. düh. 3. éh. 4. keh *vagy* köh.
 5. koh. 6. méh. 7. moh. 8. pih, pöh,
 pöly *vagy* pöhöly. 9. roh. 10. rüh.
 11. tarh. 12. terh. 13. juh. . . . 13

I.

1. fi *vagy* fiu. 2. hí *vagy* hiu. 3. ki *pron.*
 4. ki? *adv.* 5. mi *pron.* 6. mi? *adv.* 7. ri.
 8. szí *vagy* szív (*sugit*). 9. ti. . . . 9

 Eddig tészén 183

j.

1. baj. 2. báj. 3. éj. 4. faj. 5. fáj. 6. fej *verb.*
 7. férj. 8. fuj. 9. ij *vagy* iv. 10. haj.
 11. háj. 12. héj. 13. jaj. 14. kéjj *vagy*
 kény. 15. máj. 16. nyáj. 17. pej. 18. raj.
 19. száj. 20. szij. 21. táj. 22. téj. 23. vaj.
 24. váj. 25. új (*digitus.*) 26. ujj (*novus.*)
 27. zaj. 27

K.

1. bak. 2. bök. 3. бүк. 4. ék. 5. fark. 6. fék.
 7. fok. 8. gyík. 9. halk. 10. kék. 11. lék.
 12. lik *vagy* lyuk. 13. lök. 14. mák.
 15. makk. 16. nyak. 17. ok. 18. pók.
 19. pök. 20. rák. 21. rak. 22. sark.
 23. sík. 24. sok. 25. szék. 26. szűk.
 27. tik *vagy* tyúk. 28. tok. 29. tsak.
 30. tsek. 31. tsík. 32. tsók. 33. tsuk.
 34. tők. 35. vak. 36. үк. 37. zsák. . . . 37

L.

1. ál (*mentum.*) 2. áll (*stat.*). 3. bal. 4. bál.
 5. dal. 6. dúl. 7. döl. 8. el. 9. él *subst.*
 10. él *verb.* 11. bél. 12. dél. 13. fal *subst.*

Eddig térszen 260

által vett szám 260

14. fal *verb.* 15. fel *vagy* föl. 16. fél
adj. 17. fél *verb.* 18. fül. 19. fül. 20. fül.
 21. gyúl. 22. gyúl. 23. hal. 24. hall.
 25. hál. 26. hol? 27. hull. 28. hül.
 29. jel. 30. kél. 31. kell. 32. lel. 33. mell
vagy mejj. 34. nyal. 35. nyál. 36. nyel
subst. 37. nyel *verb.* 38. nyíl. 39. nyúl
subst. 40. nyúl *verb.* 41. nyöl. 42. ól
(suile). 43. öl *subst.* 44. öl *verb.* 45. szál
subst. 46. száll *verb.* 47. szel *verb.*
 48. szél. 49. szíl (*ulmus*). 50. sül *vagy*
 süly (*marisca*). 51. sül *verb.* 52. szül.
 53. tál. 54. tél. 55. tol *verb.* 56. toll
subst. 57. tsal. 58. tsel. 59. túb. 60. váll.
 61. vall. 62. vél. 63. tzel. 64. ül. . . . 64

Ly.

1. foly. 2. gally, (*frondes*). 3. hely. 4. illy.
 5. olly. 6. mély. 7. melly. 8. moly.
 9. súly. 10. süly: 10

M.

1. ám, lám *vagy* ím. 2. gém. 3. gyám.
 4. gyom. 5. hám. 6. him. 7. kém. 8. nem

Eddig térszen 329

által vett szám 329

subst. 9. nem *adv.* 10. nyom *subst.*
11. nyom *verb.* 12. sem. 13. szám.
14. szem. 15. som. 16. töm. 17. vám. 17

N.

1. bán. 2. bűn. 3. én. 4. fan. 5. fenn *vagy*
fönn. 6. fen (*acuit*). 7. fon *vagy* fony.
8. hón. 9. hon (*domi*). 10. ín. 11. jön
vagy jő. 12. kan. 13. ken. 14. kín.
15. kinn *vagy* künn. 16. len. 17. ón.
18. szán *subst.* 19. szán *verb.* 20. szén.
21. szín. 22. szűn. 23. tán *vagy* talán.
24. tsín *vagy* tsíny. 25. van. 26. vén.
27. von. 27

Ny.

1. íny. 2. fény. 3. hány? *adv.* 4. hány *verb.*
5. kény. 6. köny (*lacryma*). 7. meny
(*nurus*). 8. menny. 9. mony. 10. szárny.
11. szenny. 11

O.

1. hó. 2. jó. 3. ló. 4. ó. 5. ró *vagy* rov.
6. só. 7. szó. 8. tó. 8

Eddig téssen 384

P.

1. ép. 2. gyep *vagy* gyöp. 3. íp (*socer.*).
 4. kap. 5. kép. 6. komp. 7. lép. 8. lep.
 9. lép *subst.* 10. lép *verb.* 11. lomp.
 12. lop. 13. nap. 14. nép. 15. pép.
 16. púp. 17. ropp. 18. selp. 19. síp.
 20. száp (*hal neme*). 21. szép. 22. szop.
 23. talp. 24. tép. 25. tomp (*coxa*).
 26. tsap *subst.* 27. tsap *verb.* 28. tsepp
vagy tsöpp. 29. tsép. 30. tsíp. 31. záp.
 32. zsúp. 32

R.

1. ár (*subula*). 2. ár (pretium). 3. bár.
 4. far. 5. jár. 6. kar. 7. kár. 8. mar.
 9. már. 10. nyár. 11. sár. 12. szár.
 13. szar. 14. tár. 15. tar. 16. vár *subst.*
 17. vár *verb.* 18. var (*porrigo*). 19. varr
 (*suit.*). 20. zár. 21. ér *subst.* 22. ér *verb.*
 23. bár. 24. dér. 25. fér. 26. kér. 27. mer
 (*audet*). 28. mér (*metitur*). 29. nyer.
 30. per *vagy* pör. 31. ser *vagy* sör.

Eddig térszen 447

*

által vett szám 447

32. szer. 33. tser. 34. tér. 35. ver.
 36. vér. 37. ír *subst.* 38. ír *verb.* 39. bír.
 40. hír. 41. nyír *subst.* 42. nyír *verb.*
 43. sír *subst.* 44. sír *verb.* 45. zsír.
 46. orr. 47. bor. 48. forr. 49. kor.
 50. kór. 51. por. 52. pór. 53. sor.
 54. sór. 55. szór. 56. tor. 57. úr. 58. fúr.
 59. gyúr. 60. húr. 61. szúr. 62. túr
verb. 63. túr *subst.* 64. ör. 65. bór.
 66. kör. 67. ször. 68. tör *subst.* 69. tör
verb. 70. tör. 71. fűr *vagy* fűrj. 72. szűr
subst. 73. szűr *verb.* 74. tsűr. 75. tűr. 75

S.

1. ás. 2. bors. 3. bús. 4. dús. 5. és. 6. fos.
 7. gyors. 8. hárs. 9. has. 10. hús.
 11. hős *vagy* hűs. 12. jós (*magus*).
 13. is. 14. kas. 15. kés. 16. kis. 17. kos.
 18. les. 19. más. 20. mos. 21. nős.
 22. nyárs. 23. nyers. 24. nyes. 25. ősz.
 26. pös. 27. sas. 28. sás. 29. társ. 30. vas.
 31. vás. 32. vés. 32

Eddig térszen 523

Ts.

1. áts *vagy* áts. 2. bets *vagy* böts. 3. böls.
 4. gyóts *vagy* gyolts. 5. gánts. 6. görts.
 7. kints. 8. kults *vagy* kúts. 9. löts.
 10. méts. 11. nints. 12. öts *vagy* ötse,
 13. pots. 14. szűts. 15. tséts. 16. tsöts.
 17. tsúts. 17

'S *vagy* zs.

1. gúzs. 2. rézs. 3. rozs. 3

Sz.

1. dísz. 2. ész. 3. gyász. 4. hisz *vagy* hiszen.
 5. húsz. 6. kész. 7. kosz. 8. mász.
 9. mész. 10. nász. 11. ősz *subst.* 12. ősz
adj. 13. rész. 14. roszzs. 15. szesz *vagy*
 szösz. 16. tsúsz. 17. tsősz. 18. vész.
 19. visz *vagy* viszen. 19

T.

1. árt. 2. bánt. 3. bojt. 4. bont. 5. bot, 6. bót
vagy bolt. 7. ejt. 8. ért. 9. dönt. 10. est.
 11. fejt. 12. fest *vagy* föst. 13. fojt.

Eddig teszen 575

által vett szám 575

14. foszt. 15. főt. 16. fut. 17. fűrt.
 18. füst. 19. fűtt. 20. gát. 21. gyárt.
 22. gyújt. 23. gyüjt. 24. hajt. 25. hant.
 26. hánt (*decorticat*). 27. hat (*sex*).
 28. hat (*penetrat*). 29. hát *subst.* 30. hát
adv. 31. hét. 32. hint. 33. hit. 34. int.
 35. irt. 36. itt. 37. jut. 38. kert. 39. két.
 40. kut. 41. költ. 42. köt. 43. kürt.
 44. lant. 45. lát. 46. liszt. 47. lót.
 48. márt. 49. ment. 50. mert. 51. mint.
 52. most. 53. nyest. 54. nyit. 55. nyujt.
 56. nyüst (*licium*). 57. olt. 58. ont.
 59. önt. 60. oszt. 61. ott. 62. őtt. 63. öt.
 64. part. 65. párt. 66. pót. 67. ránt.
 68. rest *vagy* röst. 69. rét. 70. rejt.
 71. rojt. 72. ront. 73. rút. 74. sajt.
 75. sejt. 76. sért. 77. sujt. 78. szánt.
 79. szétt. 80. szírt. 81. sőt. 82. süt.
 83. tart. 84. test. 85. tilt. 86. tiszt.
 87. tsat. 88. tsont. 89. tölt. 90. ut.
 91. üst. 92. üt. 93. vált. 94. veszt.
 95. vet. 96. vétt. 96

Eddig teszen 658

Ty.

1. fitty. 2. kolty (*gobio*). 3. konty. 4. korty.
5. pinty. 6. ponty (*carpio*). 6

U.

1. bú. 2. fú (*vad rétze*). 3. szú. 3

V.

1. dív *vagy* dij. 2. enyv. 3. év (*pus*). 4. hév.
5. hív *adj.* 6. hív *verb.* 7. kedv. 8. könyv.
9. lév *vagy* lé. 10. miv *vagy* mű.
11. nedv. 12. név. 13. nyelv. 14. orv.
15. ölv. 16. örv. 17. öv. 18. rev (*putredo*). 19. rév. 20. szarv. 21. szív. 22. tsév
vagy tső. 23. vív (*luctatur*). 23

Ö.

1. ő. 2. bő *vagy* bőv. 3. fő *vagy* fej. 4. kő.
5. lő. 6. sző. 7. tő. 8. vő. 8

Ű.

1. fű. 2. nyű. 3. sü *vagy* süv. 3

Eddig térszen 701

15 B91

